

Christian VIII og Slesvig Stænder 1842.

Af H. R. Hiort-Lorenzen

Christian VIII
og Slesvig Stænder 1842

Begivenhederne i Stænderforsamlingen i Slesvig 1842, da Peter Hiort Lorenzen talte Dansk og vedblev at tale Dansk, ere nu vistnok så godt oplyste, som de kunne blive. Det væsenligste Bidrag er ydet i hans i 1865 af »Dansk Folkeforening« udgivne Biografi af Laurids Skau, som dertil havde Adgang til hans omfattende Korrespondance, der nu opbevares i Rigsarkivet, og synderlig mange nye Bidrag til hin mærkelige Samlings Historie ville næppe kunne fremkomme her fra Landet. Derimod har man hidtil ikke kjendt stort Mere til Christian VIII's Opfattelse af og Forhold til denne Sag, end hvad der fremgaaer af offentlige Aktstykker, i Særdeleshed Kongens Budskab til Stænderne af 2. Decbr. 1842 og Sprogpatentet af 29. Marts 1844. Over disse Aktstykkers Tilblivelse har der hidtil hvilet et uigjennemtrængeligt Slør, og man har kun anelsesvis kunnet gjætte sig til, i hvilken Grad Christian VIII var omgivet af uheldige Rådgivere, som med List og Læmpe afholdt ham fra at yde de dansktalende Slesvigere den fuldkomne Ligeberettigelse med de tydsktalende, der, hvis den var bleven til Virkelighed under Christian VIII istedetfor under Frederik VII, under en absolut Konge istedetfor under en konstitutionel, ialfald i de dengang toneangivende fremmede Monarkers Øjne vilde liave eiet en langt varigere Kraft og Betydning, end den senere fik, da de troede den udsprungen af en af dem ildeseet national Frihedsbevægelse i Danmark. Hvad man måske rolig havde fundet sig i før 1848 som et Udslag af en enevældig Konges Magtfuldkommenhed, det blev, da det fremkom, efterat Danmark havde fået den frieste Forfatning i Europa, betragtet som kjøbenhavnske Demagogers Værk, kritiseret og vendt og dreiet så længe, at det nu er vanskeligt at overtøde nogen Udlænding om, at Sprogreskripterne af 1851 og 1852 vare en Retfærdighedshandling imod de danske Slesvigere, og ikke den Uret imod de tydske, som endog Danske nu kunne

være svagtsynede nok til at finde i dem.

Efter officielle Aktstykker i Rigsarkivet skal her nu forsøges givet en Fremstilling af de Forhandlinger, som Christian VIII førte med sine Rådgivere under den slesvigske Stænderforsamling 1842 og i det Hele om Sprogsagen, således som den reistes af P. H. Lorenzen.

Den 12. Oktober trådte Stænderne sammen i Slesvig. Joseph Carl Greve Reventlow-Criminil, som i April s. Å. fra Amtmand over Rensborg Amt var bleven forfremmet til Præsident for det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli og allerede i flere År havde stået i Brevvexling med Christian VIII, der havde indhentet hans Råd i flere vigtige Sager, var bleven udnævnt til Kommissarius. I det første Møde valgtes Etatsråd, Dr. jur. N. Falck, Professor ved Kiels Universitet og dettes af Kongen valgte Repræsentant i Stænderforsamlingen, til Præsident.

Allerede tre Dage efter, den 15. Oktbr., satte Reventlow-Criminil Kongen ind i hele Situationen, der lige fra første Færd såe truende nok ud. Forslag om den holstenske og den slesvigske Stænderforsamlings Forening og om Toldoverskudets Anvendelse vare, skrev han, alt indkomne, og der vilde ligeledes blive indbragt Forslag om, at Kongen skulde tiltræde det tyske Forbund også for Slesvig, uagtet, som Greven snildelig tilføiede, navnlig Hertugen af Augustenborg satte sig imod det. Selv skulde han gjøre Alt for at forhindre det. Men hvis det alligevel kom frem, hvad skulde han så gjøre? Hvis han bestemt erklærede, at et slikt Forslag stred imod Stændernes Competence, vilde man møde ham med § 59 i Forordningen af 15. Mai 1834, hvorefter Stænderne kunde fremføre alle Bønner, der vedrørte Hertugdømmets Vel, og forsikre, at man kun var ledet af sin samvittighedsfulde Overbevisning. Selv om han som Kegjeringens Organ kunde hævde Stændernes Inkompetence, vilde dette let medføre Nødvendigheden af en Opløsning, hvilken han vilde anse for et endnu større Onde end en ganske vist ubehagelig Petition, om hvilken man heller ikke vidste, om den vikle blive endelig vedtagen, hvad man vel nok kunde afvente. Greven tilføiede, at Gemytterne vare stærkt ophidsede navnlig af Frygten for at blive fordanskede, men også af den nysindførte Bankskillemønt. Han bad derfor om en bestemt Instruction, men var uforsigtig nok til at tilføie, at han selv ikke anså det for lovmedholdeligt at bestride Stændernes Competence i den omtalte. Sag, men at han holdt en Opløsning for absolut nødvendig, såfremt en Inkompetence erklæring ikke førte

til Forslagets Forkastelse. Han kunde derfor ikke tilråde, at Kongen lod en sådan Erklæring afgive, og Hertugen af Augustenborg var af samme Mening. Dette Skræmmebillede med en Opløsning vender stadig tilbage, som man senere vil se. Greven slutter med at udtale sin Glæde over, at Falck var valgt til Præsident, »hvilket kun kunde fåe gode Følger«.

I et den følgende Dag, den 16. Oktbr., afsendt Brev ilede Reventlow-Criminil med at meddele Kongen, at der nu var Håb om, at Petitionen om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund ikke vilde komme frem, hvilket nærmest skyldtes Hertugens Indflydelse; men sikker derpå var han ikke, og han måtte derfor vedblivende ønske at erfare Kongens Villie. En Antydning om denne Sag vilde næppe udeblive, fordi det fra mange Sider gjordes gjældende, at den Omstændighed, at det ene Hertugdømme hørte til det tyske Forbund, det andet ikke, vilde hindre Hertugdømmernes og deres Stænderforsamlings Forening. Et Forslag om Adskillelse af Hertugdømmernes Finanser fra Kongerigets vilde næppe være at forhindre, heller ikke et om Stænderforsamlingernes Forening, da kun fem Medlemmer vare derimod.

Kongen svarede den 20. Oktober. Han var misfornøiet med Valget af de to Vicepræsidenter (Advokat Gülich og Grev Reventlow-Jersbeck) og af Adresseudvalget (Beseler, Gülich, Pastor Lorenzen, P. H. Lorenzen og Henningsen-Schönhagen), som viste en Tendens, der ikke lovede noget Godt, og Adressen vilde næppe kunne fåe et så nådigt Svar, som den holstenske havde fået. Skulde Adressen blive utilbørlig og have politisk Indhold, måtte Kommissarius slet ikke modtage den, Kongen var overbevist om, at det var Meningen at indsmugle i Adressen Ytringer, som ikke kunde fremkomme ad forfatningsmæssig Vei, og blev det Tilfældet, vilde Stænderne fåe en Tilrettevisning i hans Svar. Forslagene om Adskillelse af Hertugdømmernes Finanser fra Kongerigets og om Toldoverskudets Anvendelse alene til Fordel for Hertugdømmerne skulde Kommissarius bestemt modsætte sig, men Kongen forbeholdt sig at give liam en bestemt Instruction, da han vilde have en Ende på disse Sager en Gang for alle. Særlig ytrede Kongen sin Vrede over, at det var Regjeringsråd Lüders, der havde stillet det sidstnævnte Forslag: »den Mand burde vel ikke være Regjeringsråd«. Udsigterne til et Forslag om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund vare blevne drøftede i et Geheime-Statsråd, i hvilket det var blevet vedtaget, at

Stænderne skulde erklæres inkompetente til at behandle slige statsretlige Anliggender, og det skulde Kommissarius erklære (altså stik imod sin egen til Kongen udtalte Overbevisning), forinden et sådant Forslag kom til Forhandling. Skulde dette alligevel ske, måtte Kommissarius ikke blande sig i en slig lovstridig Forhandling. Han måtte foreholde Præsidenten, at Forslaget ikke turde komme til endelig Afstemning, før Kongen gav nærmere Ordre; Forsamlingens Opløsning var jo altid det yderste Middel. Det vilde Kongen dog nødig vælge, fordi Forsamlingen derved fik for stor Betydning som en Statsmagt, hvad den ikke var og ikke skulde være. Enhver, der kjendte ham, måtte vide, at han ikke kunde gå ind på et sligt Forslag. Det vilde kun fremkomme for at vække Ophidselse, og netop derfor og for hele Monarkiets Roligheds Skyld måtte en bestemt Erklæring om Forsamlingens Mangel på Kompetence til at give sig af med slige statsretlige Anliggender udtales og gennemføres. Forøvrigt håbede Kongen, at Forsamlingens besindigere Medlemmer, deriblandt Hertugen, vilde forebygge en slig Skandale.

Efter Modtagelsen af dette temmelig skarpe kongelige Brev skyndte Reventlow-Criminil sig med allerede samme Dag, den 22. Oktober, at give Kongen den beroligende Forsikring, at Forslaget om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund efter al Sandsynlighed ikke vilde blive stillet. Adressen, der nu var vedtaget, lignede den holstenske så meget, at han håbede på et nådigt Svar. Lüders' Forslag var forkastet tilligemed flere andre fra samme Mand, så han syntes ikke at have synderlig Indflydelse i Forsamlingen. Forslaget om Finansernes Adskillelse havde han forgæves bekæmpet; et stort Flertal, deriblandt Hertugen, havde henvist det til et Udvalg, i hvilket dets Skæbne var meget uvis, og der var endnu Håb om dets Forkastelse. Sagen om Toldoverskudets Anvendelse måtte helst udsættes til næste Samling for ikke at vække en alt for stærk Ophidselse i Holsten.

Næppe en Uge efter, den 28. Oktbr., var Reventlow-Criminil dog i den ubehagelige Situation at måtte meddele Kongen, at Forslaget om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund atter truede med at komme, idet Advokat Beseler agtede at stille det. Greven havde gjort sig den største Umage for at forhindre Forslagets Fremkomst og gjort Indholdet af Kongens Instruktion gjældende som sin egen Mening, hvad den også i det Væsenlige var (så hurtig kunde den Mand skifte

Mening for at behage Kongen). Han håbede endnu på, at det vilde gå godt. »Her hersker en ualmindelig livlig Bevægelse, og Oprettelsen af Stænderudvalg (fra Monarkiets fire Stænderforsamlinger) vil næppe finde Anklang her, da man også deri befrygter et Daniseringsmiddel. Jeg bekæmper denne Retning, så meget jeg kan, og glæder mig ved en personlig Velvillie og Tillid, som, selv om den ikke har tilstrækkelig Virkning, dog ikke er ganske betydningsløs. Når Forbundsforlaget bortfalder, vil der ialfald ved en anden Leilighed blive hentydet dertil som Moddemonstration imod den danske såkaldte Propaganda og imod Ytringer som Oberst Brocks i Viborg« (om Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget).

Men allerede den 1. Novbr. var Reventlow-Criminil så lykkelig at kunne meddele Kongen, at det underhånden var lykkedes ham at formå Beseler til ikke at stille sit Forbundsforlag, og at der altså var Håb om, at det ikke vilde blive stillet, »med mindre der fremstod nye Anledninger dertil«. Det var nu Hensigten at lade en Antydning af et sådant Forslag indflyde i Forslaget om Stænderforsamlingernes Forening eller i det om Stænderkomiteerne. Når det skete på en Måde, der ikke var provocerende, hvorpå Greven også nok håbede at kunne udøve nogen Indflydelse, så kunde han, hvis Kongen var enig med ham, lade det gå med en simpel Modbemærkning eller måske endog uden at sige Noget dertil, for ikke ved en modsat Fremgangsmåde netop at fremkalde Forslaget. Han ønskede at kjende Kongens Mening herom. Selve Forslaget vilde, tilføiede Greven, jo blive uendelig meget ubehageligere, dels fordi Stændernes Kompetence måtte bestrides, hvilket kunde give Anledning til høist ubehagelige Konflikter, dels fordi det vilde forøge Animositeten mellem Kongerigets og Hertugdømmernes Beboere, dels endelig på Grund af det Svar, der måtte gives. Det var vel kun meget få Medlemmer af Forsamlingen, som ikke ønskede, at Forslaget blev borte, men særdeles mange, som nærede Betænkeligheder ved at stemme imod det, når det var stillet, fordi de deri vilde se en antitydsk Udtalelse. Greven forsikrede, at han stadig søgte at bestride denne urigtige Anskuelse, og at han vilde blive ved dermed; men han holdt denne Sag for så vigtig, at han ikke var bange for at besvære Kongen for ofte med Efterretninger om den.

Hidtil havde Vanskelighederne ikke været større, end at Reventlow-Criminil havde ment uden Besvær at kunne berolige Kongen,

men nu begyndte Slesvigholstenerne at blive mere hidsige, og deres Forslag antog en mere ondartet og fornærmelig Karakter. Det er muligt, at han helst har villet stanse dem på denne farlige Vei, men så vidt rakte hans Indflydelse ialfald ikke. Samme Dag som han i ovenanførte Brev havde beroliget Kongen med Hensyn til Beseler, måtte han sende ham Gülichs berygtede Forslag om Forandring af Ordene »Dansk Eien-dom« på Hertugdømmernes Skibe til »Slesvig-Holsteinisches Eigen-thum« og om et slesvig-holsteinsk Landsflags snarlige Indførelse. Om dette Forslag havde Reventlow-Criminil ikke et Ord at bemærke til Kongen. Han bad kun om at måtte erfare Kongens Mening derom, for at han kunde vide, hvorledes han selv skulde udtale sig, ligesom han ønskede Besked om en kongelig Forordning, der skulde være udstedt om den danske Kokarde, hvorom der i de Dage var blevet talt så meget, men hvorom Greven ikke havde fået officiel Underretning.

Den 5. Novbr. sendte Kongen et udførligt Svar på Reventlow-Criminils sidste Breve. Kongen vilde aldeles ikke vide Noget af et Forslag om Slesvigs Tilslutning til det tyske Forbund, heller ikke af, at det smugledes ind ved Siden af et andet (f. Ex. om Stænderforsamlinger-nes Forening). Kommissarius skulde optræde af al Kraft imod begge Dele og lade Forsamlingen vide, at den slags utilladelige Ytringer vilde forblive uønsede, idet det lå helt udenfor Stændernes Kompetence at andrage på Forandringer i Hertugdømmernes statsretlige Forhold og Kongen ikke var tilsinds nogensinde at lade disse indtræde. Kongen sagde dette ikke så meget for Hertugdømmet Slesvigs Skyld, hvor man kjendte hans Mening, som for Danmarks Skyld, hvor Kongens Ansku-elser bleve misforståede; når der ikke fremkom en bestemt Udtalelse, kunde der her opstå den største Bevægelse, hvilken Kongen holdt det for sin Pligt at undgå. - Advokat Gülichs Forslag var for latterligt og barnagtigt til at fortjene en alvorlig Revselse. Såfremt de Deputerede fra Flensborg talte imod det og det overhovedet ingen Anklang fandt i Forsamlingen, så at det ikke gik i Udvalg, skulde Kommissarius ikke spille et Ord på det. Gik det derimod i Udvalg, måtte han erklære, at Stænderne savnede Kompetence til at andrage på Forandring af et Flag, som gjaldt for hele Monarkiet, og fremdeles efterwise, at Forslaget fortrædigede de slesvigiske Kjøbstadskipperes Interesser, idet de, når de førte et Flag, som var ukjendt i andre Verdensdele, vilde savne den Beskyttelse, det danske Flag hidtil havde ydet dem, og som ikke vilde

kunne undværes, forinden en slesvigholsteinsk Flåde kunde beskytte dem. Imod alle slige separatistiske Forsøg, der ikke udgik fra Forslags-tillernes Vælgere og heller ikke stemte med deres og Hertugdømmets Interesser, skulde Kommissarius udtale sig alvorlig. »Det kan gjøre Kongens Hjerter ondt at se dette så miskjendt. Men han vil aldrig vakle i sin Beslutning om med Kraft at tilbagevise slige Forslag, ja, også dette er De bemyndiget til at sige«. Til den af Kommissarius i et af hans Breve antydede ti Dages Forlængelse var der Tid nok til at bestemme sig; man skulde vist ikke give Forsamlingen altfor megen Tid til dens barnagtige Privat-Forslag. Skulde Spørgsmålet om Toldoverskudets Anvendelse atter dukke frem, ønskede Kongen, at Kommissarius udtalte sig endnu mere bestemt imod en Adskillelse af Hertugdømmernes Finanser fra Kongerigets og slet ikke indlod sig på det Spørgsmål, om og hvorledes Overskudene ville komme Hertugdømmerne til Gode. Hvad Kokarden angik, da var det en Selvfølge, at alle Embedsmænd, der bar Kokarde og Portéépée, også skulle anlægge den. Det var det, der var befaleet, og han vilde ikke indføre nogen slesvigholsteinsk Kokarde.

Der indtræder nu lidt over en Uges Pause i Korrespondancen mellem Kongen og Kommissarius, og vi skulle da nærmere se, hvorledes denne Sidste har holdt sig Kongens Instruktioner efterrettelig. Det var virkelig lykkedes ham at forhindre en Indsmugling af utilbørlige Udtryk og Vendinger i Adressen til Kongen, vel nærmest af Frygt for altfor tidlig at vække Kongens Vrede, og når undtages Udtrykket »de tyske Hertugdømmer«, hvorom der førtes en hæftig Debat, en forbi-gående Ytring om »die Landesrechte« og en tam Beklagelse over Bank-skillemøntens Indførelse, var Adressen, som vedtoges den 17. Oktbr., helt igjennem loyal og saglig. Kongens Svar, som var dateret den 22. Oktbr. og oplæstes i Mødet den 25. Oktbr., var derfor også særdeles nå-digt. Han har i Adressen »med sand Tilfredstillelse gjenfundet Udtryk-ket af Kjærlighed og tro Hengivenhed«, regner med fuld Tillid på sine »tro Provinsialstænders virksomme og indsigtfulde Medvirkning« og ønsker dem »det bedste Resultat af de begyndte Arbejder«. Officielt var Alt endnu i den skjønneste Ordeii. Tilstanden var så fredelig, at P. H. Lorenzens Forslag om Indførelse af almindelig Jagtret samine Dag henvistes til et Udvalg, i hvilket han blev indsat med 22 Stemmer. At Kommissarius tav under den følgende Behandling i samme Møde af Gülichs Forslag om Stænderforhandlingernes Offenlighed, uagtet

han motiverede det med, at de holstenske Stænder havde vedtaget et lignende Forslag, og at »Stænderforsamlingens Forening var ugjærlig, når den ene var offentlig, den anden ikke«, kan måske undskyldes med, at Kongen ikke udtrykkelig havde udtalt sig om dette Punkt. Mærkeligere er Grevens Taushed i Mødet den 4. Novbr., da Lübbes fremsatte Forslag om Oprettelse af et Landkadetakademi i Rensborg, uagtet han kjendte Kongens Uvillie derimod. Da nemlig de holstenske Stænder samme År havde vedtaget et lignende Forslag, anbefalede Reventlow-Criminil det til Kongen, men denne erklærede i et privat Brev til ham, at han på ingen Måde vilde gå ind derpå, da han ikke vilde have to Slags Officerer, danske og tyske; alligevel lod Greven det nu blive ved rent saglige Oplysninger, og Forslaget blev da sendt i et Udvalg, i hvilket Hertugen af Augustenborg blev indsat.

I Mødet den 9. Novbr. tændte Gülich som bekjendt den første Brandfakkell ved at støtte den berygtede Petition fra 38 Skibsrhedere og Skippere i Åbenrå om et slesvigholsteinsk Landsflag og Udslettelse af Ordene »Dansk Eiendom« på Skibene. Forslaget bekæmpedes også af adskillige Slesvigholstenere og støttedes kun af Beseler og Tiedemann, der begge ligesom Gülich udtalte sig i de voldsomste Udtryk imod Danmark. Det forkastedes med 22 Stemmer mod 14, uden at Kommissarius havde behøvet at tale imod dette af Kongen som »latterligt« og »barnagtigt« betegnede Attentat på Statsenheden, og i så Henseende fulgte han nøie Kongens Instrux. Men denne Afstemning var kun en Skinmanøver, og Dagen efter, den 10. Novbr., bragte Gülich Sagen frem påny, idet han til det foreliggende Udkast til Forordning om Modifikation i Toldloven af 1. Mai 1838 stillede Forslag om, at Ordene »Dansk Eiendom« på Skibe skulde bortfalde og Ordene »Schleswig-Holsteinisches Eigenthum« eller Hjemstedets Navn sættes i Stedet. Da dette Forslag den følgende Dag, den 11. Novbr., kom til Afstemning, blev det vedtaget med 28 Stemmer mod 6. Dette måtte Kominissarius, som stadig roste sig overfor Kongen af sit intime Forhold til Hertugen og hans Meningsfæller, have kunnet forudse, og desuagtet indskrænkede han sig i Mødet den 10. til i såre spagfærdige Udtryk at fraråde Vedtagelsen af et Forslag, »som kun kunde tjene til at give den fjendske eller ophidsede Stemning, som for Tiden unægtelig hersker mellem Hertugdømmerne og Danmark, ny Næring, og som desuden kan blive farlig for Handelsstandens materielle Interesser«. Kongens udførlige

Instrux i Brevet af 28. Okt. lod han helt uænsset. Faren for at lægge sig ud med sine Meningsfæller ved at optræde skarpt imod dem i en Sag, i hvilken han havde opgivet at få dem med sig, tog han mere Hensyn til end Faren for at synes ulydig imod Kongens Befalinger; den håbede han nok at kunne fjærne.

Stænderforsamlingen havde nu varet lige en Måned. Slesvigholsternes Holdning var Dag for Dag bleven mere udfordrende, og de danske Deputerede, hvis lille Mindretal, 6 mod 38, gjorde det umuligt for dem at udøve nogen Indflydelse på Sagernes Afgjørelse, besluttede da at gribe til det sidste Middel for at hævde de danske Slesvigeres Ligeberettigelse med de tyske ved fremtidig kun at tale Dansk i Forsamlingen. De stolede fuldt og fast på, at de havde den danske Konge på deres Side, og de håbede at vække en så stærk Deltagelse hos det øvrige danske Folk, at dette vilde henvende sin fulde Opmærksomhed på den statsopløsende Bevægelse, der nu, som de ventede, vilde blive nødt til helt at kaste den allerede halvt aftagne Maske. Gülichs Hånsord imod Danmark og Afstemningen om Udslettelse af »Dansk Eiendom« bragte deres Tålmodigheds Bæger til at flyde over. Allerede forinden Stænderne trådte sammen, havde Lorenzen rådført sig med sine Venner om i Nødsfald at anvende det radikale Middel at tale Dansk i Stænderne, og den Beslutning, de danske Deputerede tog den 10. Novbr. om at tage det i Brug, såfremt Gülichs Forslag blev vedtaget var derfor ikke noget overilet Skridt, men skete efter omhyggelig og moden Overveielse. Lorenzen, som var de danske Deputeredes anerkjendte Ordfører, påtog sig at gjøre Begyndelsen. Kort før Mødets Slutning forlangte han Ordet. Stændertidenden indeholder som bekjendt ikke et Ord af Lorenzens danske Tale, og her skal da til Sagens bedre Forståelse ved Hjælp af hans private Breve og Stændertidenden forsøges en sammentrængt Gjengivelse af, hvad der passerede i Møderne den 11, 14. og 16. Novbr.

Mødet den 11. Novbr. Lorenzen: Efter alt, hvad der var forefaldet i de sidste Dage, var han kommen til den Beslutning, at han fremtidig kun vilde betjene sig af det danske Sprog ved Forhandlingerne, og idet han i Folkets Navn krævede som en Ret, at hans Foredrag skulde føres til Protokollen på Dansk, vilde han spørge Kommissarius, om de nuværende Hjælpesekretærer vare istand dertil. - Kommissarius: Hvis den Deputerede ønskede et bestemt Svar, måtte han anmode ham om at udtrykke sig i det tyske Sprog, da han (Kommissarius) ikke var det

danske Sprog aldeles mægtig. - Lorenzen anmodede Præsidenten om at oversætte hans Ord for Kommissarius. - Præsidenten: Det påhvilede ikke ham at være Tolk. Vel holdt han det for rigtigt, at når Nogen vilde tale Dansk, måtte det være ham tilstedet; men det var da også hans egen Sag, om han vilde forståes, og han var ialfald ikke forpligtet til at yde Hjælp. - Lorenzen gjentog fast og bestemt sit Forlangende. - Kommissarius havde vel nogenlunde forstået den Deputerede, men vidste egenlig ikke, om denne ønskede, at hans danske Tale overhoved skulde protokolleres, eller at den også skulde protokolleres på Dansk. - Lorenzen: Han forlangte sine Ord tilførte Protokollen på Dansk, og han antog, at Hjælpesekretærerne vilde være istand dertil. - Kommissarius: Det vidste han ikke, men Sekretariatets Forretninger sorterede under Præsidenten. - Præsidenten: Kun en af Sekretærerne var tilstede, og selv om den kunde, vilde det dog altid være tvivlsomt med den anden. - Reventlow-Jersbeck: Vel udarbejdede Hjælpesekretærerne Protokollen, men Forsamlingens egne Sekretærer vare ansvarlige for dens Førelse; det kom altså an på, om disse, når der protokolleredes Dansk, vilde være istand til at indestå for Protokollens Rigtighed og til at kontrollere den. - Advokat Storm (den ene af de af Forsamlingen valgte Sekretærer): Han vidste ikke, hvad den Deputerede fra Sønderborg vilde, thi han forstod ikke Dansk. Så meget bavde han dog forstået, at han vilde tale Dansk, og at Spørgsmålet var, om der kunde og skulde protokolleres Dansk. Han erklærede, at Sekretariatet overhoved ikke tog noget Dansk til Protokollen, da det ikke forstod dette Sprog. Danske Protokoller kunde heller ikke godkjendes, da Forsamlingens Sprog var tydsk. Vilde Nogen tale Dansk, da var det ganske overflødig; et sådant Medlems Ord vikle ikke blive forståede og heller ikke kunne besvares, så Medlemmet kunde ligeså godt være blevet hjemme. - Nu råbte Medlemmerne i Munden på hverandre, Nogle at de ikke forstod Lorenzen, Andre, at de fremtidig ikke vilde svare ham, o. s. fr. - Lorenzen: Hvem der ikke vilde svare ham, kunde lade det være; hvem der ikke forstod ham, gjorde bedst i at vige sit Sæde for en Anden, der forstod det Sprog, som over Halvdelen af det slesvigske Folk talte. - Beseler: Forordningen af 15. Mai 1834 indeholdt ingen Bestemmelse om, på hvilket Sprog der skulde tales i denne Forsamling, men det var utvivlsomt, at det måtte ske på Tydsk, fordi det var Forretningssproget i alle Forsamlinger og ved alle Myndigheder i Hertugdømmet Slesvig.

Hvis andre Grundsætninger vedtoges, vilde hele Forretningsmaskineriet gå istå, og det vilde blive ganske umuligt at føre en Forhandling og at afslutte de Forsamlingen påhvilende Arbejder. - Moltke-Grünholz: Han måtte gjøre den Deputerede fra Sønderborg opmærksom på, at ikke blot det danske, men også det frisiske Sprog taltes i adskillige Distrikter; de i de frisiske Distrikter valgte Deputerede vilde derfor også kunne betjene sig af deres Sprog, men vilde endnu mindre blive forståede, og en babylonisk Forstyrrelse vilde blive Følgen. - Reventlow-Jersbeck: Det var hans bestemte Mening, at ethvert Sprog, som taltes i Landet, kunde tales i denne Forsamling, og at Medlemmerne fra det nordlige Slesvig havde Ret til at tale Dansk, såfremt de ikke kunde tale Tydsk; men det var deres egen Sag, hvad Følgen deraf vilde blive; de kunde ikke forlange, at Protokollen og Forretningsførelsen skulde rette sig derefter; ved de skriftlige Udfærdigelser kunde der ikke bruges to Sprog. - Lorenzen reiste sig nu i den Hensigt udførlig at angive Grundene til den af ham tagne Beslutning at tale Dansk, men blev afbrudt af Præsidenten med den Bemærkning, at Sekretærerne havde erklæret, at de ikke evnede at føre Protokollen på Dansk. Sagen var altså foreløbig afgjort og Mødet hævet.

Slesvigholstenerne fik nu travlt med at tage Standpunkt til denne nye Situation, der vel ikke var kommen dem uventet, da den længe havde ligget i Luften, men som det dog nok kunde blive vanskeligt at klare, da Spørgsmålet var, om man skulde ægge de kongerigske Stænder til Indblanding eller søge at undgå en sådan. Jo skarpere man optrådte imod Lorenzen, desto mere vilde man tilspidse Situationen. Det vidste Slesvigholstenerne såre vel, og under de to Dages private Forhandlinger, der førtes mellem dem Lørdagen den 12. og Søndagen den 13. Novbr. gik de yderliggående Slesvigholstenerne af med Seiren. Partiet besluttede af al Kraft at modsætte sig Lorenzens Forlangende om Sprogenes Ligeberettigelse i fuld Bevidsthed om, at dermed begyndte Kampen med hele det danske Folk.

Mandagsmødet den 14. Novbr. begyndte med, at Protokollerne fra de sidste Møder oplæstes, og Lorenzen bemærker herom i et Brev til Flor, at Sekretærerne ganske godt havde opfattet hans danske Udtalelser. Advokat Storm (Sekretær) begyndte med at sige, at han ikke kunde indestå for Protokollens Rigtighed. Hvis en Deputeret, som ikke kunde tale Tydsk, talte Dansk, måtte man se at finde Udveie; men det

Tilfælde forelå ikke. Lorenzen talte fortræffelig Tydsk. Han protesterede »høitidelig« imod, ikke alene at dansk Tale protokolleredes på Dansk, men også at en tydsk Oversættelse optoges i Protokollen. - Ahlefeldt-Olpenæs sluttede sig hertil. - Lorenzen havde i sidste Møde villet udvikle og nærmere begrunde sin Beslutning om for Eftertiden at benytte det danske Sprog, men Præsidenten havde hindret ham deri ved at slutte Mødet. Han forbeholdt sig ved en anden passende Leilighed at meddele, hvad han om Fredagen ikke havde kunnet få sagt, men ingenlunde fordi han skyldte Forsamlingen en sådan Eede-gjørelse. Han havde med fuldt Overlæg og af gode Grunde fattet den urokkelige Beslutning for Fremtiden aldrig at tale noget andet Sprog i Stænderne end det danske, som taltes af over Halvdelen af Slesvigs Befolkning. Vilde Præsidenten og Sekretærerne ikke gå ind på at optage hans Taler i Protokollen, så forbeholdt han sig at søge sin og Folkets Eet hævdet, på hvad lovlig Måde det kunde ske. Foreløbig havde han tilstillet Præsidenten et dertil sigtende Forslag. - Gülich bestred Lorenzens Ret til at tale Dansk, protesterede imod, at hans danske Taler optoges i Protokollen, og opfordrede Præsidenten til at kalde Lorenzen til Orden og at forbyde ham at tale Dansk. - Beseler støttede dette Forslag. - Lorenzen: Slig Vold kunde Præsidenten umulig anvende imod ham, Folkets Eepræsident. Men skete det, vilde han værge sig, så godt han kunde. Tie dem ann sluttede sig til Gülich og Beseler. - Hertugen af Augustenborg forlangte Lorenzen kaldt til Orden, fordi han havde udtalt en Trusel imod Præsidenten. - Det vilde Præsidenten dog ikke, men udtalte sig i et langt svævende Foredrag, hvis Hovedindhold var, at intet Dansk kunde tages til Protokollen, (og at han ikke kunde kalde Lorenzen til Orden, fordi han talte Dansk, altså ikke forbyde ham det. Var Lorenzen ikke tilfreds dermed, kunde han klage til høiere Vedkommende. - Lorenzen vilde have Præsidentens Kjendelse nærmere begrundet, men det nægtede Præsidenten. - Beseler nedlagde Indsigelse imod, at overhovedet Noget af det, der taltes på Dansk, blev optaget i Protokollen, end ikke på Tydsk, da mange Medlemmer ikke forstod Dansk og altså ikke kunde kontrolere Protokollens Rigtighed. - Præsidenten: Der gaves ingen anden Udvei, end at Forsamlingen efter Protokollens Oplæsning erklærede, at Protokollerne vedtoges med Undtagelse af de på Dansk holdte Taler. - Beseler: Man vilde altså fremtidig have en vedtagen og en ikke vedtagen Protokol. - Præsidenten: En ved-

tagen Protokol og nogle ikke vedtagne Stykker. - Beseler: Nei, en ikke vedtagen Protokol. - Præsidenten: Foreløbig er der intet Andet at gjøre. - Beseler: Isåfald vil Publikum savne enhver Bekræftelse på, at det, som står i Stændertidenden, virkelig er sagt. - Præsidenten: Publikum vil altid vide, hvad det skal betragte som vedtaget, hvad ikke. - Storm: Nu kan den Deputerede fra Sønderborg altså stille Ændringsforslag på Dansk. - Præsidenten: Det holder jeg for umuligt. - Moltke-Grünholz: Præsidenten har kun tilladt, at der tales Dansk, derimod hævdet, at Forsamlingens Forretningsprog er tydsk, men Ændringsforslag må henhøje under Forretningsordenen. - Storm mener tvertimod, at Ændringsforslag høre til Diskussionen. - Lüders: Man kan lade danske Ændringsforslag oversætte af betroede Medlemmer. - Præsidenten vil slet ikke modtage danske Ændringsforslag. - Tiedemann ønskede at vide, hvorledes man skulde kunne svare på en dansk Tale, - man ikke havdeforstået. - Præsidenten kunde ikke indlade sig på alle tænkelige Muligheder. Hans Sag var kun at afgive Kjendelse i hvert enkelt Tilfælde. - Tiedemann var utilfreds med den trufne Afgørelse og »forlangte, at det skulde forbydes Lorenzen at tale Dansk. - Rumohr-Runtoft protesterede imod oversatte Talers Optagelse i Protokollen, med mindre der ansattes faste Translatører. - Hertugen af Augustenborg mente, at Præsidenten ikke kunde afgjøre denne Sag, som hørte under Forsamlingens Competence. Han indrømmede, at der kunde gives Tilfælde, hvor der Intet var at indvende imod, at en Deputeret fra det nordlige Slesvig, som ikke talte Tydsk, talte Dansk her, men det Tilfælde forelå ikke, og Lorenzen havde først nu pludselig begyndt at tale Dansk uden at ville angive sine Grunde dertil. - Lorenzen.: Han havde aldrig troet, at Præsidenten vilde begå en så afskyelig Voldshandling som at forbyde ham at tale Dansk, sadledes som Gülich og Beseler havde forlangt. Insinuationerne om hans Motiver dertil tilbageviste han med Foragt. - Hertugen af Augustenborg: Selv om han gjerne vilde tro, at Lorenzen, der altid førte Folkets og Fædrelandets Ret i Munden, pludselig havde talt Dansk ene af Grunde, der vedrørte Samfundets Vel, kunde han dog ikke fatte, at en Deputeret, der talte langt bedre Tydsk end Dansk, alligevel vilde tale Dansk. Forsamlingen var berettiget til at erfare Grundene dertil. - Lorenzen: Præsidenten havde forbudt ham at angive Grundene, da han vilde gjøre det; nu: vilde han. forbeholde sig at gjøre det ved en passende Ledighed. Iøvrigt skyldte han hverken Hertugen eller

Forsamlingen Regnskab for sine Handlinger. - Hertugen af Augustenborg: Såfremt Lorenzen ikke vilde angive sine Grunde, var Forsamlingen berettiget til at nægte ham at tale Dansk, eftersom han ikke talte korrekt Dansk. - Lorenzen: Det var muligt, men enhver dansk Mand kunde forstå hans Tale, og det måtte være Hertugen og enhver Anden nok. - Beseler gjentog sin Protest imod, at Præsidenten ene afgjorde denne Sag. - Lorenzen erklærede, at han talte Dansk, indtil Kongen forbød ham det, eller indtil man brugte fysisk Vold imod ham. - Præsidenten; Efter § 61 i Forordn. 15. Mai 1834 skal ethvert Medlem underkaste [sig Præsidentens Kjendelse. - Lorenzen: Forordningen taler ikke et Ord om Tydsk eller Dansk. Jeg underkaster mig derfor kun Kongens Bud eller fysisk Vold. - Præsidenten anmelder nu en. på Dansk affattet Proposition fra den Deputerede Lorenzen med den. Bemærkning, at han måtte afvente, at den blev indleveret på Tydsk. - Lorenzen: Denne Præsidentens Beslutning skal jeg foreløbig underkaste mig, men jeg forbeholder iøvrigt min og Folkets Ret til at foretage, hvad der måtte findes tjenligt til at hævde den ad Lovens Vei, og beder kun Præsidenten om at give min Proposition en. Påtegning om, at han ikke har villet modtage den, fordi den er skreven på Dansk. - Præsidenten nægtede dette, men tilbød Lorenzen en Protokoludskrift tilBevis. - Lorenzen: Godt, Hr. Præsident! Dermed er jeg foreløbig tilfreds. - Præsidenten sluttede Forhandlingen med en Bemærkning om, at da Protokollen for Mødet den 11. Novbr., i hvilket den Deputerede fra Sønderborg havde begyndt at tale Dansk, ikke kunde verificeres, fordi Forsamlingen nægtede det, vilde der i næste Møde være at tage Beslutning om, hvad der i så Henseende skulde foretages.

Det næste Møde, til hvilket Jepsen fra Ringenæs var mødt - Nis Lorenzen var endnu borte - holdtes den 16. Novbr., og den mellemliggende Dag have Slesvig-holstenerne sikkert benyttet til at træffe Aftale om deres Optræden. Under hele dette Møde optrådte de øiensynlig efter en given Parole. Mødet indlededes af Præsidenten med den Erklæring, at da Protokollen fra Fredagsmødet endnu ikke var godkjendt, vilde han sætte denne Sag til Forhandling. - Ahlefeldt-Olpenæs og Gülich erklærede, at de allerede havde protesteret imod Godkjendelsen af Oversættelsen af de danske Foredrag. - Præsidenten: Spørgsmålet var altså, om denne Del af Protokollen skulde godkjendes eller ikke. - Jensen-Flensborg: Er Protokollens Vedtagelse kun afhængig af, Æit.

Oversættelsen godkjendes af den Deputerede fra Sønderborg? - Præsidenten: Danske Taler kunde ikke optages i Protokollen, og Spørgsmålet var nu, om Oversættelsen af danske Taler kunde optages. - Jensen: Anerkjender den Deputerede fra Sønderborg selv Oversættelsen for rigtig? - Præsidenten. Derpå kommer det ikke alene an, men på, om Forsamlingen godkjender Oversættelsen eller ikke. - Jensen mente, at Lorenzen først måtte udtale sig derom. - Præsidenten: Det var ikke tilstrækkeligt. Forsamlingen skulde godkjende hele Protokollen. Han stillede derfor det Spørgsmål, om Forsamlingen godkjendte Fredagsprotokollen, med den tydske Oversættelse af de af den Deputerede fra Sønderborg holdte Taler. - Dette Spørgsmål besvaredes benægtende med 30 Stemmer imod 3 (Lorenzen, Jepsen og Nielsen). - Lorenzen erklærede nu - i samme Øjeblik, som; han begyndte at tale, reiste de fleste Medlemmer, sig og, gik udenfor Skranken. - at han ikke havde reist sig for at stemme, men for at nedlægge Protest imod Afstemningen, hvilken han anså for ulovlig, således som Spørgsmålet var stillet. - Præsidenten, faldt ham i Talent Han bad Lorenzen indstændig om at tage Hensyn, til Forsamlingens Stilling og navnlig at betænke, hvor få af Medlemmerne der forstod Dansk, Det forekom ham, at Lorenzen tilstrækkelig havde bevist sit Mod, og at han ikke i Utide havde ladet sine Grundsætninger i Stikken, Gik han videre frem på den af ham betrødte Vei, vilde sådant åbenbart føre til store Ubehageligheder« og derfor bad han endnu en Gang Lorenzen, overveie, hvad, han gjorde, og at tage Hensyn til Forsamlingen, til Forretningsgangen, til Ordenen i Salen, således at Forhandlingerne kunde fremmes. Forsamlingen vilde ikke krænkeNordslesvigerne, og dersom der engang kom Repræsentanter derfra, som ikke kunde tale Tydsk, vilde Forsamlingen vistnok læmpe sig efter slige kjære Landsmænd og tillade dem at tale Dansk. Er dette ikke Forsamlingens Mening? - De fleste Medlemmer« som- imidlertid atter havde indtaget deres Pladser, reiste sig for at tilkjendegive deres Bifald. - Lorenzen, miskjendte ikke Præsidentens gode Hensigt, men han holdt sig af Kjærlighed til sit Fædreland og til det undertrykte dansk slesvigske-Folk forpligtet til at blive sit Forsæt tro, indtil Kongen forbød ham tale Dansk. - Fra alle Sider råbtes nu: Til Orden! Til Orden! - Præsidenten råbte, at Lorenzen skulde tie, og spurgte Forsamlingen, om den vilde tillade ham at tale Dansk. - Flertallet reiste sig og råbte: Nei! Nei! Lorenzen: Det er ulovligt, Hr. Præsident, hvad Forsam-

lingen har besluttet. - Præsidenten: De skal tie! - Lorenzen: Skal jeg tie, fordi jeg har forseet mig eller handlet imod Loven, eller fordi jeg taler Dansk. - Fra alle Sider lød: Til Orden! Til Orden! - Præsidenten: Ja, De skal tie, fordi De taler Dansk. Han oplæste derefter § 61 i Frd. 15, Mai 1834 og tilføjede: I Medfør heraf kalder jeg Dem til Orden og befaler, at De skal tie. - Lorenzen: Godt, Hr. Præsident. Almindeligt Råb: Til Orden! - Lorenzen opfordrede nu den kgl. Kommissarius, som Kongen havde sendt til at opretholde Loven og værne om den Undertryktes Ret, til at gjøre sin Pligt og beskytte ham, Folkerepræsentanten, imod Vold; men Kommissarius tav. - Præsidenten: De har viist Dem ulydig imod mine Befalinger. Forlad Salen. - Heraus! Heraus! råbtes der fra Forsamlingen. - Lorenzen: Jeg viger kun for fysisk Vold. - Præsidenten: Idag vil jeg ikke bruge Magt imod Dem, men jeg skal sørge for, at De ved fysisk Magt bliver forhindret i atter at betræde denne Sal. Mødet er hævet.

Et Par Timer efter dette stormende Mødes Slutning havde Lorenzen en lang Konference med Kommissarius, senere tillige med Præsidenten, og han gik da på deres indtrængende Forestillinger ind på at afholde sig fra at tale Dansk i Stændersalen, så længe til Kongen havde resolveret i Sagen, imod at Præsidenten lovede at beskytte ham imod Fornærmelser i Salen. Lorenzen gik ind på denne Overenskomst nærmest af Hensyn til Kongen for ikke at riskere en Gjentakelse af Dagens afskyelige Scener. Næste Morgen stillede Kommissarius og Præsidenten nye Betingelser for Lorenzens Indtræden i Stændersalen, og da han ikke kunde gå ind derpå - af hvad Art de var, er ikke oplyst - blev Stændermødet den 17. afsagt. Da der tilføjedes ham endnu yderligere Krænkelser, begav han sig tilligemed Jepsen og Nis Lorenzen til Regjeringspræsident Høpp for at forlange hans Beskyttelse, hvilken denne afslog at yde. Senere på Aftenen gjenoptoges Forhandlingerne på indstændig Begjæring af Kommissarius og Præsidenten, og Lorenzen gik nu atter ind på de ovenanførte Yilkår, mødte den 18. i Salen liden at blive insulteret, men afholdt sig fra al Deltagelse i Forhandlingerne.

Dagen efter, den 19., indsendte Lorenzen den udførlige Klage over den ham overgåede Medfart til Kongen, som findes aftrykt hos L. Skau, Side 202-204.

Når Kongen modtog den første Underretning om disse Begivenheder, er det nu ikke muligt at se nøiagtig. Strax efter Mødet den 11.

Novbr. må Lorenzen have sendt Professor Flor i Kiel en Beretning om, hvad der var forefaldet, thi Flor vides at have besøgt ham i Slesvig i Dagene mellem den 11. og 14. Novbr., og de have da sikkert gjort Aftale om Lorenzens senere Optræden. Det er også sandsynligt, at Flor strax har sendt Meddelelse om det Passerede til Kabinetssekretær Adler, for at det kunde blive bragt til Kongens Kundskab; men Meddelelsen findes ikke blandt Kongens Papirer. Efter Mødet den 14. sendte Lorenzen den udførlige Beretning til Flor, som findes hos Laurids Skau, S. 188-192, men det er dog næppe rimeligt, at dette Brev over Kiel og gennem Adler har kunnet nå frem til Kongen før det Brev, som Reventlow-Criminil afsendte direkte den 15. Novbr. Dette sidste Brev må derfor ansees som den første Kilde til Kongens Kjendskab til Sagen.

Reventlow-Criminil begyndte med klogeligen at give Lorenzen Skylden for, at Forslaget om Udslettelsen af Ordene »Dansk Eiendom« på slesvigske Fartøier var blevet vedtaget den 11., efter at det havde været forkastet Dagen iforveien, »uagtet Hertugen talte derfor«. Denne Forsamlingens tilsyneladende Inkonsekvens var, skrev Greven, udelukkende foranlediget derved, at man havde villet gjøre en Demonstration imod Lorenzen i tydsk Retning og ikke villet overlade ham Seiren i denne Sag. Dette havde da atter givet Lorenzen Anledning til at tale Dansk. Hele Lorenzens Optræden og de Ytringer, hvormed han tilkjendegav sin Beklagelse over, at Kongen havde udnævnt en Kommissarius, som ikke var det danske Sprog fuldkommen mægtig, og hvori han udtalte, at han for Fremtiden kun vilde tale Dansk, og at han ikke med det Samme vilde angive Bevæggrundene dertil, men først meddele den ved given Leilighed, indeholdt en sådan Hån mod Forsamlingen, at der reiste sig en overordenlig stor Bevægelse. Mange Sammenkomster havde fundet Sted, og Sagen stod således, at han næsten måtte befrygte en faktisk Opløsning af Forsamlingen (denne Bemærkning vender, som man seer, stadig tilbage i Reventlow-Criminils Breve som et velberegnet Skræmmemiddel), da flere Medlemmer havde erklæret, at de ikke tiere vilde lade sig håne, og når Lorenzen ikke blev tvungen til at gå sin Vei eller også tale Tydsk, vilde de reise hjem. At Lorenzens Adfærd efterat han i to tidligere Samlinger og i de første fem Uger af denne havde talt Tydsk, kun var en Chikane, var klart som Dagen, ligesom også hele den Måde, hvorpå han optrådte og udtalte sig, indeholdt noget Udfordrende og Hånligt. Hans Optræ-

den havde udsat Forsamlingens Vedvaren og Fremgang for Fare. Han, Kommissarius, havde hidtil afholdt sig fra al Deltagelse i denne Strid, som hørte til Forsamlingens Forretningsførelse, altså til Præsidentens Forretninger.

Dagen efter, den 16. Novbr., afsendte Kommissarius et nyt Brev til Kongen, hvori han udmalede, i hvilken sørgelig Stilling Sagerne befandt sig, og hvorledes Lorenzen fra Haderslev ved sin Trods havde bragt det så Vidt, at han var bleven udelukket af Forsamlingen og af Præsidenten var bleven truet med ved Anvendelse af Magt at blive hindret i at komme ind i Salen. Han, Kommissarius, havde ikke taget direkte Andel i Forhandlingen, fordi Forretningsgangen anordningsmæssig ene afhang af Præsidenten, men også fordi det forekom ham at være det Rigtigste og det mest Passende. Havde han nemlig efter den første om Brugen af det danske Sprog opståede Strid erklæret, at også de det tyske Sprog fuldkommen mægtige Medlemmer, alene for at opholde Forretningernes Gang og chikanere en Forsamling, i hvilken der sad mange Medlemmer, som kun kunde lidt eller slet intet Dansk, vare berettigede til at tale Dansk, så havde han hverken været bemyndiget eller berettiget dertil og nærede heller ikke denne Anskuelse; men han kunde med en til Vished grænsende Sandsynlighed udtale, at Forsamlingen faktisk øieblikkelig vilde have opløst sig, såsnart der skete Noget, hvorved Lorenzen kunde blive i Forsamlingen og fik Understøttelse, eller hvorved det blev slået fast, at Enhver uden Nød og efter eget Tykke kunde tale Dansk og forlange dansk Protokolførelse. Et sådant Udfald måtte på enhver optænkelig Måde undgås, og han kunde derfor ikke udtale nogen anden Mening og Anskuelse, end at Kongen måtte fortsætte den af ham fulgte Fremgangsmåde og med Forbehold af nærmere Overveielser helt overlade det foreliggende Tilfælde til Forsamlingen som udelukkende hørende til dens Forretningsgang. Skulde Kongen ikke dele denne Anskuelse og erklære Brugen af det danske Sprog tilstedelig i det foreliggende Tilfælde, så måtte han forudsige, at Forsamlingen strax faktisk vilde opløse sig. Han kunde ikke beregne Følgerne af den Ophidselse, som da vilde reise sig, men han måtte også tilføie, at han ikke var ledet af noget personligt Hensyn, og at han heller ingen personlig Hensyntagen ønskede fra Kongens Side, thi han var nårsomhelst lige så rede til at nedlægge det ham overdragne Hverv for Kongens Fødder som til at tjene Kongen

med den Troskab og den Iver, som også havde ledet ham i denne Sag og indgivet ham disse Ord. - Skulde Lorenzen nu virkelig lade det komme såvidt, at han med Magt måtte hindres i at betræde Salen, så vilde det uimodsigelig være såre beklageligt, og han forstod fuldtvel, hvilken Sensation og Bevægelse det vilde vække i Danmark, og at man med Forsæt vilde udsprede, at han var fordreven for sin danske Tales Skyld; imidlertid vilde hint Middel i Virkeligheden kun blive anvendt, fordi han ikke vilde og havde erklæret ikke at ville bøie sig for Præsidentens Afgjørelse, og når denne kaldte ham til Orden. Han havde lige nu forsøgt at afvende det yderste Middel og nærede endnu noget Håb om et heldigt Udfald, hvortil der dog udkrævedes endnu en Sammenkomst. Skulde nogle andre Medlemmer, som Lorenzen fra Lilholt, Jepsen fra Ringenæs, Posselt fra Kjøbenhoved og Petersen, fra Dalby, ville efterligne Hadersleveren Lorenzen, så blev Sagen rigtignok betænkeligere og vilde til syvende og sidst en Opløsning af Forsamlingen blive nødvendig; men derom kunde der for Tiden intet Bestemt siges. En direkte Indblanding i det foreliggende Tilfælde, hvorved Lorenzen blev beskyttet, vilde medføre Forsamlingens øieblikkelige faktiske Opløsning, efter at den havde erklæret, at det danske Slesvigs Rettigheder ikke vare blevne krænkede, og at ethvert Medlem, som ikke kunde tale Tydsk, på enhver Måde vilde blive understøttet af Forsamlingen. Han fremsendte derhos Udvalgsbetænkningen om Stænderudvalgene med Hensyn til de deri indeholdte Udtalelser om det tyske Forbund med en Forespørgsel om, hvorledes han vilde have at udtale sig ved den nu valgte Form, og da der aldeles ikke var stillet noget Forslag.

Allerede forinden Lorenzens Klage kunde være kommen Kongen i Hænde, havde J. Reventlow-Criminils Broder, I Udenrigsminister H. A. Reventlow-Criminil, øjensynlig foranlediget ved et privat Brev fra Broderen i Slesvig, den 19. Novbr. i et Brev til Kongen udtalt Håbet

om, at Striden i Slesvig snart måtte blive bilagt, idet han forment, at det ikke kunde nægtes Nogen at tale Dansk i Stændersalen, hvori mod han ikke kunde indse, hvorledes Protokollen skulde kunne føres i to Sprog. Udenrigsministeren mente, at da Sagen syntes at være afgjort af Præsidenten på denne Måde, vilde Kongen ikke have nogen Anledning til at skride umiddelbart ind, hvor beklagelig den hele Begivenhed end var.

Af denne Mening var Kongen dog ikke, thi samme Dag, den 19. Nov-

br., afsendte han fra Frederiksborg til Udenrigsministeren en udførlig Skrivelse, hvori han udtalte, at den beklagelige Begivenhed i den slesvigske Stænderforsamling forekom ham så betydningsfuld, at han vilde indhente de tilstedeværende Statsministres Mening derom, hvorfor han havde overdraget Kammerherre Tillisch at meddele Udenrigsministeren og Geheime-Statsminister Stemann de indløbne Indberetninger og at foranledige en nærmere Erklæring fra dem. Efter Kongens Mening måtte den forefaldne Begivenhed betragtes både som et indre Ordensspørgsmål, der var underkastet Præsidentens og Forsamlingens Beslutning, og tillige som et Princip-spørgsmål, der ikke kunde være den kongelige Kommissarius uvedkommende. Såe man Sagen fra det første Synspunkt, havde den Deputerede Lorenzen ikke villet bøie sig for Præsidentens Afgjøreise. Han havde sat sig op imod ham og trodset, hans Bortfjernelse fra Forsamlingen kunde følgelig billiges som en indre Politiforanstaltning for ikke at få Forretningsordenen forstyrret, og for så vidt var Forsamlingens Medlemmer underkastede Præsidentens og Forsamlingens Jurisdiktion. Såe man Sagen fra det andet Synspunkt, kunde det i en i Henseende til Sproget blandet Forsamling ikke nægtes en Deputeret at tale sit eget Sprog, men han måtte ikke vente at blive forstået af alle Forsamlingens Medlemmer, og Protokollen måtte føres på Forsamlingens Forretningsprog (her det tydske), hvorfor Præsidenten og den kgl. Kommissarius fremtidig måtte sørge for, at Hjælpesekretærerne indførte en nøiagtig Oversættelse i Protokollen, som derpå kunde godkjendes af Taleren og Forsamlingens dansktalende Medlemmer. Forsåvidt var efter Kongens Mening Lorenzen i sin Ret, og Præsidenten havde havt den samme Opfattelse i den anden Samling (1838). Men idet Præsidenten gav efter for Forsamlingsflertallets Mening, opstillede han det Spørgsmål, om ikke Enhver, der kunde tale Tydsk, var forpligtet dertil, hvilket blev besluttet, og man havde med et Forbehold om, at det skulde være Den, der var ukyndig i det tydske Sprog, tilstedet at benytte det danske Sprog, hvilket skulde afgjøres i hvert enkelt forefaldende Tilfælde, sagt, at der ikke var Tale om et almindeligt Princip. Men her fandt Kongen, at man netop var kommen til et Princip-Spørgsmål, og at Forsamlingens Flertal havde opstillet en Regel, som ikke var rigtig. Det burde den kgl. Kommissarius som sådan have påtalt. Ved den Bevægelse, hvori Forsamlingen var kommen efter Lorenzens trodsige Optræden, og som kunde have med-

ført Forsamlingens Opløsning, havde Kommissarius troet at burde behandle det Forefaldne som hørende til Forsamlingens indre Orden og at måtte forholde sig passiv. Kommissarius havde vel troet at handle klogt; men Kongen havde ønsket, at han strax ved Forhandlingens Begyndelse med Bestemthed havde udtalt sig ligesom Kongen om Retspørgsmålet, istedetfor at beråbe sig på sit personlige Ukjendskab til det danske Sprog. Kongen mente nu, at man for Lorenzens Vedkommende måtte betragte Sagen som hørende under Præsidentens og Forsamlingens Forretningsorden, så længe til man efter en Klage fra den Deputerede, og efter at have hørt Kancelliet, kunde udtale sig, og forinden vilde denne Samling være udløben. Men den kgl. Kommissarius måtte dog efter Kongens Mening have Ordre til ved den første Leilighed, når Forsamlingen fratog en dansktalende Deputeret Ordet, da at gjøre opmærksom på Retsforholdet såvelsom at sørge for, at der var danskskrivende Hjælpesekretærer tilstede. Man befandt sig ganske vist i en vanskelig Stilling overfor Danmark, idet denne Begivenhed vilde blive udlagt som et direkte Angreb på det danske Sprog og Regjeringen vilde blive beskyldt for at have forsømt at varetage de dansktalende Deputeredes Rettigheder; men nu at skride ind og at opløse Forsamlingen for en trodsig Demagogs Skyld, thi det var Lorenzen, syntes ikke tilrådeligt. I Henseende til Udvalgsbetænkningen om Stænderudvalgene, hvori de Deputerede Beseler og Gülich havde udviklet Fordelene ved Slesvigs Forbindelse med det tydske Forbund, havde Kommissarius forlangt nærmere Instruktion. Denne måtte efter Kongens Mening, i Forbindelse med den ham allerede meddelte Instruktion, gå ud på, at han strax efter Udvalgsbetænkningens Oplæsning skulde tilkjendegive Forsamlingen, at den om Hertugdømmet Slesvigs Tilslutning til det tydske Forbund udtalte Anskuelse kun kunde ansees som individuel, og at den aldeles ikke kunde opkastes af Forsamlingen, idet Stænderforsamlingen savnede Beføielse til at stille Forslag, som vedrørte ikke alene Hertugdømmerne, men hele Monarkiets statsretlige Forhold. Skulde Forsamlingen alligevel stille den Slags Forslag eller gjøre Udvalgsflertallets Anskuelse til sin, så måtte den allerede givne Instruktion følges og en sådan Betænkning ikke modtages. Også herom ønskede Kongen at modtage Geheime-Statsministerens Ytring, forinden han svarede den kgl. Kommissarius.

Kongen må dog hurtig have betænkt sig og fundet det rigtigst strax

at svare Kommissarius, til hvem han derfor samme Dag, som han konciperede foranstående Skrivelse, skrev, at Affæren med Lorenzen måtte ansees som en indre Politisag, hvorom han først vilde udtale sig, når der forelå en Klage fra Lorenzen. Men samtidig pålagde Kongen med stærkt Eftertryk Kommissarius, at han, såfremt Stænderne dristede sig til at formene nogen Deputeret at tale Dansk, hver Gang skulde *hævde dennes Ret dertil*, og at Hjælpesekretærerne skulde *indføre de danske Taler i Protokollen*, hvad de meget vel kunde. Her har Kongen altså i nogle få Linier truffet den eneste rette Afgjørelse: begge Sprogenes fulde Ligeberettigelse i Stænderne. Dette Brev til Reventlow-Criminil er øjensynlig skrevet under Adlers Påvirkning efter Flors Breve. Da har Kongen seet klart i Sagen, men det Efterfølgende viser, hvor hurtig han, påvirket fra andre Sider, fik Betænkeligheder. Reventlow-Criminil, som formodenlig nok har anet, at Lorenzen og hans Venner underhånden søgte at stemme Kongen gunstig for Danskhedens Sag, lod ikke Kongen have Ro, men vedblev at overvælde ham med lange Breve, uagtet der var kommet Ro i Stænderne, efteråt Lorenzen havde erklæret at ville tie i Forsamlingen, så længe til Kongen havde taget sin Beslutning. Hvad Reventlow-Criminil som Slesvigholstenernes Forbundsfølge vilde, var på enhver Måde at hindre Kongen i at blande sig i Sagen; alle hans Bestræbelser gik ud på at intimidere Kongen til først og fremmest at afvise Lorenzens Klage, men dernæst at overlade Afgjørelsen af det Spørgsmål, om Nogen måtte tale Dansk i Stænderne, til disses egen Afgjørelse.

Således skriver Reventlow-Criminil den 19. November, at det med den allerstørste Besvær er lykkedes ham atter at bringe Stænderforhandlingerne igång, efterat Møderne have været udsatte, idet han har formået Lorenzen til at love, at han vil underkaste sig Præsidentens Anordninger og afholde sig fra at tale Dansk, sålænge til han bliver bemyndiget dertil ved en Allerhøieste Resolution. Derved havde man undgået at måtte fordrive Lorenzen fra Forsamlingen, og Forhandlingerne havde kunnet fortsættes. Han vidste ikke, om Lorenzen havde henvendt sig direkte til Kongen, men han kunde kun gjentage sit Råd om, at Kongen vilde afholde sig fra enhver Indblanding i dette særlige Tilfælde, idet han var fuldkommen overbevist om, at de fleste Deputerede isåfald vilde reise bort og dermed faktisk opløse Forsamlingen, hvilket let kunde fremkalde en betænkelig Bevægelse. Såfremt en el-

ler anden Resolution skulde være nødvendig eller uundgåelig, skulde Kongen udtale, at der ingen Anledning forelå til at blande sig i dette til Forsamlingens Forretningsgang hørende og af Præsidenten allerede afgjorte Tilfælde, måske med Forbehold af nærmere Overveielser - men bedre var det, om denne Tilføielse udelødes, hvorved Overveielsen selvfølgelig ikke blev udelukket, uagtet det forekom ham utvivlsomt, at Forsamlingens Forretningsprog var tydsk, og at ikke et Medlem blot af Chikane og letsindig skulde kunne tale et Sprog, som næsten Halvdelen af Forsamlingen enten slet ikke eller kun ufuldstændig forstod. At Enhver, der ikke kunde tilstrækkelig Tydsk, måtte kunne udtrykke sig på Dansk og da på enhver Måde vilde blive understøttet af Forsamlingen for at kunne deltage i Diskussionen og Forhandlingerne, havde Præsidenten udtalt og Forsamlingen anerkjendt, og det vilde være at læse i Stændertidenden. Han troede at have opnået noget ikke Uvæsenligt, derved at der var undgået Vold imod Lorenzen, at Forsamlingen var holdt sammen, og at al yderligere Ophidselse og en formelig Skandale var forebygget; han var overbevist om, at han havde gjort Kongen en Tjeneste og opnået, hvad der efter Omstændighederne lod sig opnå.

I et følgende Brev af 23. Nov. fremfører Reventlow-Criminil sin »allerunderdanigste Tak for Kongens sidste nådige Skrivelse« (af 19.) og udtaler sin Glæde over, at han allerede i sin foregående Indberetning har kunnet melde, at Forhandlingerne gå deres rolige Gang, og at »et skandaløst Oprin med Lorenzen« er blevet undgået. Han seer jo nok, at Kongen ikke er helt tilfreds med hans Opræden, men han beder Kongen tage i Betragtning, at både han og Præsidenten stod for det Valg, om de skulde holde Forsamlingen samlet eller faktisk opløse den, og han tillod sig da at spørge Kongen, om det sidstnævnte Udfald vilde have vundet Kongens Bifald. At det vilde være gået således og endnu vilde gå således, holdt han for utvivlsomt. I Principet måtte han anerkjende, at det danske Sprog ikke helt kunde udelukkes fra Forhandlingerne; men om deraf skulde følge, at en Mand, der fuldkommen kunde tale Tydsk, og som i halvtredie Samlinger havde betjent sig af dette Sprog, af blot og bar Chikane kunde tale Dansk, hvorved han udelukkede Halvdelen af Forsamlingen fra at opfatte hans Taler, gjorde Forsamlingens Sekretærer til Oversættere og opholdt og tildels umuliggjorde Forhandlingernes Gang - det fandt han dog vir-

kelig tvivlsomt. Hvad der derimod ikke var tvivlsomt, det var, at den nuværende Forsamlings Medlemmer heller ikke i en ny Samling vilde tåle en slig Hån, men hellere skilles ad, at der ikke vilde findes villige Sekretærer, og at Forsamlingen vilde vægre sig ved .at vedtage Protokollerne. Dem, der ikke kunde tilstrækkelig Tydsk, vilde man tage ethvert Hensyn til og hjælpe på enhver Måde, og man vilde ganske sikkert ikke gennemføre Principet om tydsk Forretningssprog til dets yderste Konsekvenser, hvad jo også kun få menneskelige Principer tålte at blive. For Tiden var der ikke et eneste Medlem af Forsamlingen, som ikke fuldkommen forstod Tydsk, og måske kun to, som talte lige så godt Dansk som Tydsk. Han bad derfor Kongen endnu en Gang at overveie dette og at tage Hensyn til den Stemning, der vilde reise sig, såfremt Kongen befalede, at Enhver skulde have Lov til uden videre at tale Dansk uden at være nødt dertil og uden mindste Hensyn til hele den øvrige Forsamling. Det fandt Greven heller ikke nødvendigt, når Tydsk måtte anerkjendes som Forretningssprog. Efter en Bemærkning om, at han, såsnart Komitebetænkningen om Stænderudvalgene var oplæst, ikke skulde undlade efter Kongens Befaling at fremhæve Stændernes Inkompetence, sluttede Brevet således: »Hvor uhyggelig Stemningen er her, og hvor lidet behagelig min Stilling er, vil Deres Majestæt let indse, men jeg holder mig forpligtet til at udmale den, således som den er, og jeg bestræber mig for, så vidt mine Kræfter række, ikke at skuffe mig selv og at fremme Deres Majestæts Tjeneste efter min Overbevisning«.

Vi vende nu atter tilbage til Stænderne. I Mødet (len 18. Nov. gjorde Falck rede for den mellem ham, Kommissarius og Lorenzen trufne Aftale, at denne havde lovet ikke at tale Dansk, forinden der var faldet Resolution fra Kongen. Dette foranledigede Beseler til den følgende Dag, den 19. Nov., strax efter Mødets Åbning at udtale, at han anså det for utænkeligt, at Regjeringen ved særlige Resolutioner vikle kunne tiltage sig nogen Indflydelse på, hvorvidt Stændernes forfatningsmæssige Område strakte sig. Falck holdt på, at Lorenzens Erklæring var korrekt, men Kommissarius fandt ingen Anledning til at hævde Kongens Ret. Dette lille Mellemspil fik foreløbig ingen videre Følger, og Forhandlingerne fortsattes nu i nogle Dage, uden at Nogen af de danske Deputerede deltog deri. De havde aftalt at forholde sig passive, indtil der forelå en passende Leilighed, som da skulde benyttes af Nis

Lorenzen til at fortsætte, som P. H. Lorenzen havde begyndt,

I Mødet den 23. Nov. kom Henningsen-Schönhagens Forslag om den slesvigske og den holstenske Stænderforsamlings Forening til anden Behandling. Det skal da først noteres, at Kommissarius, uagtet Kongen i sit Brev af 5. Nov. udtrykkelig havde pålagt ham at »optræde med Kraft« imod dette Forslag, indskrænkede sig til ved Forhandlingens Begyndelse at fremsætte en yderst spagfærdig Henstilling om at stille denne Sag i Bero, eftersom Regjeringen netop havde reist Spørgsmålet om en anden Udvikling af Stænderinstitutionen (Stænderkomiteer). I dette Møde talte nu Nis Lorenzen Dansk. Strax sprang Beseler op og udbrød, at det vel var en Selvfølge, at dette danske Foredrag ikke optoges i Protokollen. Dr. Weber foretrak dog at få Nis Lorenzens Tale oversat på Tydsk, for at han kunde besvare den, men Præsidenten gik i Øieblikket udenom Sagen ved at forbeholde Afgjørelsen til Protokollens Oplæsning, og Forhandlingerne fortsattes.

I det påfølgende Møde den 23. Novbr. optrådte Petersen fra Dalby med den kuriøse Erklæring, at uagtet hans Vælgere havde opfordret ham til at tale Dansk, vilde han dog tale Tydsk for at blive bedre forstået. Posselt fra Kjøbenhoved derimod erklærede lige efter, at han ligeledes af sine Vælgere var bleven opfordret til at tale Dansk. Oprindelig havde det ikke været hans Hensigt, thi han indså meget vel, at det var til Ulempe for Forretningsgangen. Men efteråt det danske Sprog var blevet banlyst her, efteråt det var forbudt de Deputerede fra de dansktalende Distrikter at tale Dansk, vilde han nu for Fremtiden tale Dansk. Dette troede han at skylde sine Vælgere. Det danske Sprog var Folkesprog i hans Distrikt, hans Vælgere elskede det, og de troede ikke deres Interesser værdigt repræsenterede, når deres Deputerede ikke turde tale deres Sprog. Han talte Dansk ikke af Trods imod Forsamlingen, som han agtede høit, men fordi han troede at skylde sine Vælgere det. Også disse Ytringer gik foreløbig upåagtede hen. Men i samme Møde måtte K om miss ar ius atter frem under anden Behandling af Regjeringsforslaget om Stænderkomiteer. I den under 11. Nov. afgivne Udvalgsbetænkning var der alligevel ganske ugenert slået på Ønskeligheden af Slesvigs Indlemmelse i det tydske Forbund, forat det kunde komme i en så meget inderligere Forbindelse med Holsten. Også imod en »Indsmugling« af denne Ttring havde Kommissarius jo Kongens Ordre til at optræde »af al Kraft«, men seer man nærmere efter, hvad

han sagde de to Gange, han denne Dag havde Ordet, finder man rigtignok ikke megen »Kraft« i dem: »den rådgivende Stænderforsamling var ikke berettiget til at stille Forslag, som ikke alene vedrørte Hertugdømmets, men hele Statens statsretlige Forhold«, det var de stærkeste Ord, han kunde finde.

Forhandlingerne om samme Sag - Stænderkomiteerne - fortsattes i det næste Møde den 25. Nov., og nu talte Nis Lorenzen atter Dansk, men blev afbrudt af Præsidenten, som opfordrede ham til at tale Tydsk. Da Nis Lorenzen svarede på Dansk, bad Præsidenten ham om at efterkomme hans Pålæg om at afholde sig fra at tale Dansk. - Posselt spurgte nu, om Forsamlingen havde besluttet, at der ikke måtte tales Dansk. - Præsidenten: Nei, men man havde opstillet det Princip, at de Medlemmer fra Nordslesvig, som ikke vare det tydske Sprog mægtige, skulde have Lov til at tale Dansk, og at der for slige Nødstilfælde skulde træffes Foranstaltninger til, at danske Taler kunde optages på Tydsk i Protokollen. Et sådant Nødstilfælde var dog endnu ikke indtruffet. - Posselt: Men når et Medlem troede ikke at kunne udtrykke sig godt nok på Tydsk, måtte han dog vel have Lov til at tale Dansk. - Da Præsidenten bekræftede dette, ytrede Posselt, at Enhver vel nok kunde høre, at Lorenzen fra Lilholt ikke var en Tydsker. - Præsidenten vilde her slutte Diskussionen, men Reventlow- Criininil mente dog ikke at kunne tie længer, og hans Træskhed viser sig nu i sit klareste Lys. Få Dage iforveien har Kongen pålagt ham ved enhver Leilighed at fremhæve de Deputeredes Ret til at tale Dansk. Men hvad siger han nu? Ordret efter Stændertidenden: »Han troer at måtte gjøre den ærede Forsamling opmærksom på, at den selv har anerkjendt det Princip, at det danske Sprog ikke ganske tør udelukkes af Forsamlingen; han troer også, at dette Princip er det rigtige og svarer til Hertugdømmets Rets- og Sprogforhold; han holder også for, at for den Deputerede for det tredie Landvalgdistrikts Vedkommende (Nis Lorenzen) kan Forsamlingen have fået den Overbevisning, at han ikke er det Tydske lige så mægtig som det Danske, og at derfor Brugen af det danske Sprog må tilståes ham«. Dette er noget helt Andet, end hvad Kongen skrev den 19. Nov., at Forsamlingen ikke kunde »formene nogen Deputeret at tale Dansk«. Trods Kongens udtrykkelige Befaling erklærede Kommissarius sig altså enig med Slesvigholstenerne i, at kun de, der ikke kunde tale Tydsk, måtte fåe Lov til at tale Dansk.

Debatten fortsattes endnu i længere Tid. Beseler mente, at Nis Lorenzen i tidligere Samlinger havde viist, at han kunde tale Tydsk, hvorfor der ingen Grund var til nu at tillade ham at tale Dansk; om han talte godt eller dårlig Tydsk, var ligegyldigt. - Præsidenten: Den Deputerede fra Lilholt vil ikke have den Begunstigelse at måtte tale Dansk, men kræver det som en Ret. - Nis Lorenzen: Ja! - Præsidenten finder dette såre bedrøveligt og vil, da en Diskussion ikke kan føre til Noget, til at slutte Forhandlingen om dette Punkt, men Posselt holder ham fast med det direkte Spørgsmål, om det er ham tilladt at tale Dansk eller ei. - Reventlow-Jersbeck kom nu Falck til Undsætning og udtalte sig i et langt, svævende Foredrag for at tillade Nis Lorenzen at tale Dansk, men uden at komme ind på Spørgsmålets Kjærne. - Præsidenten vil heller end gjerne vise de nordslesvigske Deputerede al mulig Forekommenhed, og han har kun nægtet Nis Lorenzen at tale Dansk, fordi han forlangte det som en Ret. - Lüders vil nok tillade Nis Lorenzen at tale Dansk, fordi han taler dårligt Tydsk, men ikke Posselt, der taler rigtigt Tydsk. - Beseler holder vedblivende på, at Nis Lorenzen skal tale Tydsk; da han tidligere talte Tydsk, forstod man ham, nu, da han taler Dansk, bliver han misforstået. - Reventlow-Jersbeck benægter, at Nis Lorenzen taler bedre Tydsk end Dansk. - Dr. Weber veed jo nok, at Nis Lorenzen tidligere skal have talt Tydsk, men han forsikrer, at han personlig ikke kan sige, om han har talt Tydsk eller Dansk. Hvis det var ham selv, der ikke kunde tale Tydsk, vilde han føle sig i høi Måde krænkert, om man her forbød ham at tale Dansk. - Posselt: Forsamlingen har ingen Ret til at tage Beslutning om, hvem der må tale Dansk; det må være hver Enkelts Sag. - Lüders var af modsat Mening. Tydsk var Stændernes Sprog, og det var til stor Skade for Forretningsgangen, når der blev talt Dansk, thi danske Taler måtte nødvendigvis gjentages på Tydsk. For Nis Lorenzens Vedkommende vilde dette nu ikke medføre synderlig Tidsspilde, da han hidtil havde beflittet sig på en særdeles Korthed i sine Foredrag, ikke af Mangel på Ideer og Sagkundskab, men fordi han ikke var det tydske Sprog fuldkommen mægtig. Når han fik fuld Udtryksfrihed, vilde det vise sig, hvor megen Tid der gik tabt med Oversættelsen af hans Taler. - Steenholdt indrømmer, at han, som kommer fra et dansk Distrkt, taler bedre Dansk end Tydsk, men for Forsamlingens Skyld taler han Tydsk, så godt han kan, og det burde Nis Lorenzen også gjøre, hvorefter Præsidenten slutter denne Debat

med at udtale det Håb, at det ikke vil mangle på god Villie fra nogen Side for at komme til et fredeligt Resultat.

Men de danske Deputerede vilde ikke lade sig nøie med Talemåder; de forlangte ren og klar Besked. Da derfor Dagen efter, den 26. Nov., Protokollerne fra de foregående Møder vare oplæste, protesterede Nis Lorenzen imod, at hans danske Foredrag var udeladt, - Præsidenten oversatte Nis Lorenzens Ord på Tydsk, og gjorde derefter opmærksom på, at det var en Vildfarelse, når Posselt den foregående Dag havde sagt, at det danske Sprog var banlyst fra denne Sal. Det var tværtimod blevet besluttet, at når en Deputeret ikke kunde tale Tysk, måtte han tale Dansk, og hans Foredrag skulde da nok komme i Protokollen. Spørgsmålet skulde afgjøres for hver enkelt Deputerets Vedkommende. Han vilde derfor nu spørge Nis Lorenzen, om han fremtidig vilde tale Dansk. - Nis Lorenzen: Ja! - Præsidenten: Finder Forsamlingen Noget at erindre imod, at det skeer, som den Deputerede for det tredie Landvalgdistrikt ønsker? - Gülich: Det kom an på, om han begjærede Tilladelse til at tale Dansk eller krævede det som en Ret. Han holdt det for sin »hellige Pligt« bestemt at erklære, at han aldrig kunde indrømme en Deputeret Ret til at tale Dansk, hvorimod han gjerne vilde vise Føielighed overfor Ønsker i så Henseende fra de nordlige Distrikters Repræsentanter. I denne Sag havde Regjeringen ingen Ret til at blande sig, forinden den havde hørt Stænderne. - Storm mente, at da Nis Lorenzen havde talt Dansk allerede iden første Samling, »da endnu ingen Partianskuelser havde reist sig«, var der ingen Grund til at forbyde ham det nu. - Gülich holdt på, at Nis Lorenzen skulde bede om at måtte få Lov til at tale Dansk. - Præsidenten: Han havde udtalt Ønsket derom. - Reventlow-Jersbeck fandt, at der ingen Grund var til at hænge sig i Ordene. Når man tillod Nis Lorenzen at tale Dansk, bortgav man Intet af sin Ret. - Posselt: Da Halvdelen af Hertugdømmets Beboere talte Dansk, måtte han anse sig for berettiget til at tale Dansk her, og han skyldte denne Befolkning at reservere denne Ret. Han tog ikke imod Noget som en Nådessag, hvortil han troede at have Ret. - Reventlow-Jersbeck advarede atter imod at stille Sagen på Spidsen. - Kommissarius: Forsamlingen havde opstillet det Princip, at det danske Sprog var helt udelukket fra Forhandlingerne. Han havde ikke blandet sig i de enkelte Tilfælde, men han vilde dog sige, at Forsamlingen ikke kunde opstille slige almindelige Principer. - Gülich gav Kommissarius fuld-

kommen Ret, men det var jo netop Posselt, som både igår og idag havde talt 0111 en velbegrundet Ret. En sådan kunde ligesålidt indrømmes de nordlige Distrikters Repræsentanter, som det stod Beboerne i Elsas frit at tale Tydsk i Deputeretkammeret i Frankrig, uagtet deres Nationalitet uomtvistelig var tydsk. - Efteråt Luders yderligere havde udtværet Sagen, sluttede Præsidenten Debatten og stillede sit ovenfor anførte Spørgsmål til Afstemning; det besvaredes benægtende med 26 Stemmer imod 9, og Nis Lorenzen kunde altså nu uhindret tale Dansk.

Samme Dag, 26. Nov., sendte Reventlow-Criminil Kongen et langt Brev, hvori han meldte, at Sprogsagen atter havde været for, og han havde udtalt sig, som det var ham befalet (at dette ikke var overensstemmende med Sandheden, er ovenfor påvist). Lorenzen fra Lilholt havde fået Lov til at tale Dansk, da Sindene nu vare komne nogenlunde til Ro, og da denne Lorenzens Personlighed og hans Optræden ikke var så æggfende. Men Spørgsmålet kunde påny komme op, både med Posselt og med Thingskriver Jepsen, hvilken Sidste endnu ikke havde talt, og når han - Kommissarius - skulde optræde afgjørende, måtte han først forsynes med et Allerhøieste Reskript eller ialfald med en udtrykkelig Allerhøieste Bemyndigelse. Således som han hidtil var optrådt, vilde Forsamlingen ellers næppe tage Hensyn til hans Indblanding. Men han måtte gjentage, at et Allerhøieste Reskript, hvorved Brugen af det danske Sprog blev ubetinget tilladt, så at også Lorenzen fra Haderslev, fik Ret til atter at tale Dansk, vilde medføre Forsamlingens faktiske Opløsning, hvilket såvel for denne Sags Skyld som af andre Hensyn burde undgås. Han havde af »Fædrelandet« seet, at »vi alle og jeg i Særdeleshed« kaldtes Landsforrædere, og kunde deraf regne sig til Stemningen i Kjøbenhavn og til, hvor vanskeligt det var at tage en afgjørende Bestemmelse; men heller ikke i Slesvig var Vanskelighederne ringe. Han kunde give sig selv det Vidnesbyrd, at han utrættelig havde arbeidet på at skabe en fredelig Stemning og handlet efter sin bedste Overbevisning i Kongens Tarv, og dermed måtte han slå sig til Ro, når han læste slige Beskyldninger og deraf såe, at Lidenskabernes

Bølger gik lige høit på begge Sider. Man påstod, at Lektor Flor og Professor Paulsen fra Kiel hyppig havde været i Slesvig, og at det var dem, der hidsede og ledede, måske atter lededes og brugtes af Andre. - Ved Behandlingen af Stænderkomiteerne havde han udtalt sig, som det var ham befalet, om den i Betænkningen berørte Tilslutning

til det tydske Forbund (også dette er, som man ovenfor vil have seet, Sandhed med megen Modifikation). Man havde svaret ham ved at henvise til Stænderlovens § 5, hvorefter han havde fremhævet hele Stænderinstitutionens Ånd og Øjemed. Uagtet alle, navnlig også Hertugen, havde udtalt sig imod Stænderudvalgene, blev der alligevel stillet et Ændringsforslag om, at Hentydningen til det tydske Forbund ikke skulde optages i Indstillingen til Kongen, og han troede nok, det vilde blive vedtaget. Men da han ikke kunde sige det med Sikkerhed, udbad han sig Kongens Befaling om, hvad enten han ved sidste Behandling i hvert Fald skulde udtale sig i Overensstemmelse med Kongens Skrivelse af 20. Oktbr. og true med Kongens Mishag, i hvilken Henseende han måtte gjøre opmærksom på, at et Forslag om Slesvigs Indlemmelse i det tydske Forbund ikke var tilsigtet af Udvalgsflertallet, eller om han skulde rette sig efter, hvorledes Resultatet sandsynligvis vilde blive, og eventuelt indskrænke sig til at tilbagevise Indstillingen. Han ønskede Samlingen forlænget til den 21. Decbr. og udbad sig snarligt Svar på sine forskjellige Spørgsmål.

Imidlertid imødeså man i Stænderne på begge Sider i største Spænding Kongens Svar på Lorenzens Klage, og Reventlow-C ri min il må formodenlig have frygtet for, at han endnu ikke havde skræmmet Kongen tilstrækkelig, thi uagtet Sprogsagen ganske havde hvilet i de mellemliggende Dage, afsendte han den 30. Novbr. - rimeligvis på Tilskyndelse af hans Broder Udenrigsministeren i Kjøbenhavn, som naturligvis nok vidste, hvor tilbøielig Kongen var til at værne om det danske Sprogs naturlige Ret - et nyt Brev til Kongen for atter og atter at bønfalde ham om endelig ikke at røre op i Sprogsagen. Han vilde finde det yderst betænkeligt at indrømme dansk Tale i Stænderne større Ret, end Forsamlingen havde tilstået, hvis ikke Misstemningen skulde forvandles til Forbitrelse, og hvis der skulde tages Hensyn til Forretningernes Fremme også i fremtidige Samlinger og til Tilstanden før Reskriptet af 1840, da Tydsk var udelukkende Forretningssprog (denne sletskjulte Misbilligelse af Sprogreskriptet var dog næppe vel overveiet af Reventlow-Criminil og har sikkert i høi Grad mishaget Kongen). Han kunde kun gjentage sit Forslag 0111 at afvise Lorenzens Klage som ubeføiet, thi han anså Præsidentens og Forsamlingens Erklæringer for tilfredsstillende. Det, som var forefaldet med Lorenzen, var et enestående Tilfælde, og der var al Grund til at betragte det som en

Stænderforsamlingen alene vedrørende Sag, eftersom Lorenzen havde tilsidesat ethvert Hensyn til ham, til Præsidenten og til Forsamlingen og i hvert Fald forlangt mere end sin Ret, når han krævede dansk Protokoltilførsel og Ret til at stille danske Ændringsforslag. »Den danske Presse har hævnnet sig grundig på os, hvilket ikke kan forbedre Stemningen, og det er meget at beklage. Skulde Lorenzen atter fåe Lov til at tale Dansk, så vilde, uagtet der er indtrådt betydelig Ro i Sindene, Forsamlingens faktiske Opløsning også nu blive Følgen«.

Kongen havde imidlertid allerede Dagen iforveien, den 29. Nov., svaret Reventlow-Criminil på hans foregående Brev. »Kun med få Ord« - skriver Kongen - »kan jeg idag besvare Deres sidste Indberetninger, idet jeg i Hovedsagen henviser Dem til den kongelige Resolution, som vil blive afgivet på Lorenzens Klage og om Brugen af det danske Sprog i den slesvigske Stænderforsamling. Men før den er afgivet, agter jeg ikke at give Dem nogen yderligere Instruktion. Deres Betænkning er meddelt Kancelliet, og senest Fredag håber jeg at kunne lade Resolutionen afgå. Min personlige Anskuelse om Sagen har jeg ikke forandret, siden jeg sidst skrev. Ophidselsen i Danmark over Begivenhederne i den slesvigske Stænderforsamling, hvilke man udlægger som en Forhånelse af det danske Sprog (medens man, som jeg seer, der anseer det som en Forhånelse, når en Dansk taler Dansk), er overordenlig stor og kan ikke forblive uænset. De har uden Tvivl med et heldigt Udfald udtalt Dem imod Tilslutningen til det tydske Forbund, og jeg vil antage, at Pastor Lorenzens Ændringsforslag går igjennem; hvis ikke, må De aldeles ikke tage imod en Indstilling, som indeholder slige Anskuelser. Advokat Beselers - fra et slesvigsk Standpunkt seet - landsforræderske Forslag (om Haderslev Amts Forening med Nørrejylland) giver Dem den skjønneste Leilighed til med Kraft at udtale Dem imod en slig Tanke; som om Kongen skulde tænke på at forene Hertugdømmet Slesvig eller Dele deraf med Danmark. Det må gjerne høit og tydelig udtales, at Kongens Hensigt er at bevare Hertugdømmet Slesvig som sådant og hverken gjøre det dansk eller tydsk. Forsamlingens fakultative Forlængelse til den 21. bliver Dem meddelt idag, men det var vel lige så meget at ønske, at en Forsamling, i hvilket en slig Ånd giver sig tilkjende, sluttedes jo før jo heller«.

Skjøndt R eventlow-Criminil nu hver Dag måtte vente den kongelige Resolution, kunde han dog ikke dy sig for fra sit sikre Baghold at

afskyde endnu en forgiftet Pil efter Lorenzen i det hemmelige Håb, at den måtte komme tidsnok til at ramme ham. Den 3. Dec. skriver han til Kongen, at han med Spænding imødeser den kgl. Resolution på Lorenzens Klage i det Håb, at der må være taget Hensyn til hans sidste Indberetninger og Skrivelser. Til Kongens Ytring i Brevet af 29. Nov., at man i Slesvig betragtede det som en Forhånelse, når en Dansk talte Dansk, måtte han sige, at det egentlig ikke var Tilfældet. Lorenzen havde i tre Samlinger kun talt Tydsk, hans Hus- og Omgangssprog var tydsk (om Greven her taler vitterlig Usandhed eller ikke veed bedre, må stå hen), han talte meget godt Tydsk og dårlig Dansk. Sagen var derfor, at Forsamlingen ikke vilde lade sig behandle på en trodsig og uforskammet Måde af et af sine egne Medlemmer og ikke høre på Taler, som dens Flertal ikke forstod, hvilket under de givne Omstændigheder og ved den Måde, hvorpå han optrådte, ikke kunde forlanges af den tålmodigste Forsamling. »Hans Optræden skal, som jeg erfarer, heller ikke have vundet Bifald i Sønderborg (denne Usandhed har ventelig Hertugen bildt Greven ind), ligesom hans Appel til Viborg Stænder og hans Meddelelse til dem af Klagen til Kongen sikkert også kun vil møde retfærdig Misbilligelse hos Deres Majestæt. Derved ere hans Hensigter stillede i det Lys, at han kun har villet fremkalde Ophidselse og forøge den«. Han slutter med, at Beselers Forslag om Haderslev Amt næppe mere vilde komme til Behandling. Man måtte lægge vel Mærke til dette sørgelige Tegn på Stemningen i Stænderne. Han havde fra første Færd søgt at bekæmpe denne Stemning, som han af sit ganske Hjerte misbilligede. Han ønskede derfor, at Samlingen snart var forbi, fattig som den var på Resultater og rig på aislags Ubehageligheder ikke alene for ham selv, men også for Kongen, hvad han allermost beklagede.

Forinden Kongen tog sin Beslutning i denne Sag, hvis store Betydning han øiensynlig ingenlunde undervurderede, vilde han høre A. S. Ørsteds Mening. Samtidig med de slesvigske vare også de viborgske Stænder samlede, og her var Ørsted kongelig Kommissarius. Samme Dag som Kongen den 19. Nov. sendte Reventlow-Criminil den særdeles bestemte Instrux, at han skulde hævde enhver Deputerets Ret til at tale Dansk, og at danske Taler skulde indføres i Protokollen, tilstillede han Ørsted Reventlow-Criminils første Indberetninger forat sikre sig, »at Sagen også i de jydsk Stænder fremstilles på den lempeligste

Måde som en Ordens-Sag mod Lorenzen, der har trodset Præsidencejnten«, men tillige med en Beklagelse over, at »Reventlow-Criminil havde holdt sig så passiv i Retsspørgsmålet«. Man må erindre, at Kongen på dette Tidspunkt efter al Sandsynlighed kun kjendte Katastrofen i Slesvig af Reventlow-Criminils Fremstilling, men ikke af Lorenzens Brev af 16. Nov. til Flor, som først senere kan være kommet ham ihænde gennem Adler.

Allerede forinden Ørsted modtog dette Brev, var Efterretning om, hvad der var passeret i Slesvig, kommet til Viborg ad to Veie, dels fra Falck til Ørsted, dels fra Lorenzen til Justitsråd With, og den 18. Nov. havde With en Samtale med Ørsted, hvorom han samme Dag skriver til Lorenzen: »Jeg fortalte til Ørsted den hele Begivenhed, og at Deres Kommissarius havde begjæret Forholdsregler af Kongen. Han ytrede, at dette vilde han ikke have gjort, og at det var urigtigt at sætte Kongen i den Nødvendighed at svare på et så delikat Spørgsmål. Han forsikrede iøvrigt, at Deres Kommissarius virkelig ikke forstår Dansk, og sagde, at dersom han havde været i dennes Sted, vilde han have mæglet mellem Dem og Forsamlingen. Han vilde have erkjendt Deres Ret til at tale Dansk, men bedet Dem at bevise ham den Føielighed at tale Tydsk, da dette ei kunde genere Dem. Hvad vilde De så have svaret? - Ørsted indsåe, at Slesvig-holstenerne ville have Strid med os, men befrygtede, at der ei vil komme noget Godt ud af denne Kamp for nogen af Parterne«. With tilføiede, at han med flere af de andre Stænderdeputerede i Viborg var bleven enig om, at de vilde afvente den slesvigske Stændertidende, forinden de bestemte sig til at fremdrage Sagen i Viborg Stænder.

Da With skrev dette Brev, vidste han endnu ikke, hvad der var skeet i Slesvig den 16. Dette erfarede han først den 21. gennem et udførligt Brev fra Lorenzen, og strax samme Dag forlangte han ved Mødets Begyndelse Ordet for at anmelde et Forslag til et Andragende til Kongen om, at han vilde antage sig den danske Nationalitet i Slesvig og skaffe Nationen den fornødne Satisfaktion for den den tilføiede Fornærmelse. Forhandlingerne på dette Møde og de senere Debatter i Viborg Stænder skal der her ikke gåes nærmere ind på. De foranledigede en vidtløftig Korrespondance mellem Kongen og Ørsted, i hvilken denne udtalte ganske' de samme Anskuelser, som senere kom til Orde i hans »For den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed«, 1850, og

i 4. Bind af »Af mit Livs og min Tids Historie«, 1857 Her skal derfor kun gives nogle korte Uddrag af nogle af Ørsteds Breve. Den 21. Nov. underretter han Kongen om Withs Forslag og tilføier, at han selv kjendte Sagen gennem Brev fra Falck, der »kun« havde pålagt P. H. Lorenzen at tale Tydsk. Den 22. Nov. besvarer Ørsted Kongens Brev med, at han i de ham tilstillede Dokumenter har »fundet Bekræftelse for den Mening, at Falck har viist en god Ånd og en rigtig Conduite«; det forekom ham, at når Kongen påbød, at de enkelte danske Foredrag optoges i Protokollen, måske (helst både på Dansk og på Tydsk, var der gjort Alt, i hvad de Dansktalende billig kunde forlange. Af dette Brev seer man tillige, at Ørsted vedvarende må have brevvexlet med Falck, thi Ørsted nedlader sig, selvfølgelig påvirket af Falck, til den ham lidet værdige Insinuation: »Forresten skal Lorenzens Ansøgning fremstille det Forefaldne en Del anderledes, men det vil vist findes, at det er tilgået således, som Kommissarius har andraget«, og betragter Lorenzens Optræden som et »forsættligt Drilleri, der fortjener Misbilligelse«. I et Brev af 26. Nov. gjentager Ørsted, at han »må vedblive at finde Falcks Fremgangsmåde i den Lorenzen'ske Sag rigtig og at Slesvigernes Adfærd ikke hidrører fra Foragt for det danske Sprog eller det danske Folk, men kun fra en ubeføiet Frygt for, at Deres Majestæt kunde være stemt for at betage Hertugdømmet sin Selvstændighed eller den legislative, administrative og judicielle Forbindelse, hvori det står med Holsten«.

Under Indtrykket af alle disse Breve fra Reventlow-Criminil og Ørsted*) samt Lorenzens Beretninger og under Påvirkning af sine Omgivelser skulde Kongen nu til at tage sin Bestemmelse, dels svare på Lorenzens Klage over den ham overgåede krænkende Medfart, dels ordne Sprogforholdene i Slesvig Stænder. Opgaven var ingenlunde let. Havde Kongen fulgt sin egen naturlige Følelse, vilde Resultatet ikke have været tvivlsomt, thi i sit Hjerte var han forbitret på Slesvigholsterne, der voldte ham så megen Uleilighed og forstyrrede Statslivets Ro og Fred. Af samme Grund nærrede han også ialfald den Gang endnu Vrede imod Lorenzen, som var Skyld i hele denne ærgerlige Historie. Af disse to Stemninger bærer Kongens første Udkast til Svaret på Lorenzens Klage kjendeligt Præg. Det lød ifølge Kongens opbevarede, egenhændige Koncept således:

»Vi have modtaget Din Indberetning om den fra den Deputerede

*) Der foreligger vel en Række senere Breve mellem Kongen og Ørsted om den slesvigske Sprogsag i Viborg Stænder; men da de intet Nyt indeholde ud over, hvad der er kjendt om Ørsteds Anskuelse i denne Sag af hans »Fra den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed«, 1850, S. 45-54, forbigåes disse Breve her.

for Byen Sønderborg i vort Hertugdømme Slesvigs Provinsial-Stænder-Forsamling P. H. Lorenzen indgivne Klage over den ham overgåede, efter hans Mening vilkårlige Behandling, da han betjente sig af det danske Sprog i Forsamlingen, og se deraf, at ikke de faktiske Omstændigheder, men vel Motiverne turde være forvanskede. Vi erkjende, at den nævnte Deputerede ved sin trodsige Vægning ved at rette sig efter Præsidentens Befalinger selv har pådraget sig den Behandling, hvorover han nu klager, og da han ikke er bleven udelukket fra Forsamlingen og har været tilstede ved de senere Forhandlinger, så vil Du tilkjendegive ham, at der, hvad hans Person angår, ikke kan tages videre Hensyn til hans Klage. Hans Optræden har imidlertid hidført en Beslutning af Forsamlingen om, at den i ethvert forefaldende Tilfælde vil bestemme, om en Deputeret fra Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter må tale Dansk, en Beslutning, der i alt for høi Grad bærer Præget af Overilelse og Vilkaarlighed, og hvilken vi ikke kunne give vor Samstemning, idet vi ville have enhver Undersåt sikret i hans Liit. Du vil derfor drage Omsorg for, at ingen Deputeret fra Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter berøves Retten til at tale Dansk i Stænderforsamlingen, og hans Foredrag bør være at læse i den på Dansk udkommende Stændertidende enten ordret eller efter sit Indhold. Oversættelsen af et sådant Foredrag skal indføres i Forsamlingens Protokol på Tydsk, eftersom Forsamlingens Forretningsprog er tydsk. Men hvorledes dette skal iværksættes ved antagne Hjælpesekretærer, dette skal Forsamlingen på Din Opfordring gjøre til Gjenstand for en Betænkning, forinden vi udstede en Lovbestemmelse derom«.

Var det kongelige Reskript nu blevet udfærdiget i denne Form, vilde det ved den krænkende Hentydning til Lorenzens Bevæggrunde have fremkaldt en Storm imod Kongen. Derom kan der ingen Tvivl være. Det bærer altfor tydelig Præget af at være skrevet under Påvirkning af J. Reventlow-Criminils hadefulde Insinuationer. Dette har Tillisch, som nød Kongens fulde Tillid og i de Dage var Mellemmand mellem Kongen og Statsministrene, strax seet, og efteråt have rådført sig med Stemmann gjør han et nyt Udkast, som er langt mere moderat i Formen, men forsåvidt stemmer overens dermed, som også det går ud på, at Lorenzens Klage skal afvises, men Retten til at tale Dansk i Slesvigs Stænder hævdes. Dette Udkast lyder således:

»Af den slesvigske Stænderforsamlings Forhandlinger og af en til

Os af en Deputeret indgivet Klage have Vi Allerhøist seet, at der er blevet gjort forskjellige Anskuelser gjældende om, i hvilket Omfang Brugen af det danske Sprog er tilladt i Forsamlingen. I Betragtning af Bestemmelserne i Forordningen af 15. Mai 1834 for Hertugdømmet Slesvig om en nærmere Regulering af Stænderforholdene, med hvilke Klagerens Forhold ikke har været i Overensstemmelse, have Vi vel ikke kunnet finde Os foranledigede til nærmere at gå ind på Andrage-rens Klage, så vidt den vedrører ham personlig, men part den anden Side have vi heller ikke kunnet billige Stænderforsamlingens Beslutning, at det i ethvert forefaldende Tilfælde skulde gøres afhængigt af Forsamlingens Samtykke, om Brugen af det danske Sprog skulde være en Deputeret tilladt. Da der nu mangler en udtrykkelig Bestemmelse om Brugen af det danske Sprog ved Siden af det tydske i Stænderforsamlingen, have Vi måttet finde det nødvendigt at forberede en Lovbestemmelse, hvorved der sikres de dansktalende Deputerede en Deltagelse i Forhandlingerne, som såvidt muligt tilfredsstillir deres Krav og tillige passer til Stænderforsamlingens Forretningsgang. Vi overdrage Dig derfor Allernådigst at sætte vor tro Stænderforsamling i Kundskab om Indholdet af dette Vort Allerhøieste Reskript og at opfordre den til at afgive en allerunderdanigst Betænkning om, hvorledes der kan sikres de dansktalende Deputerede en sådan Deltagelse i Forhandlingerne«.

På denne Koncept har Statsminister Stemann skrevet følgende Bemærkninger: »Efter min fuldeste Overbevisning og efter modneste Overveielse finder jeg det forestående Udkast særdeles heldig og hensigtsmæssig affattet og må på det Inderligste ønske, at det uden

allermindste Forandring måtte vinde Allerhøjeste Bifald. Man kan ikke dølgge, at i det nærværende Øieblik begge Partier stå i et meget opirret og spændt Forhold imod hinanden, og at de begge have ikke uvigtige Grunde at påberåbe sig som nærmest Anledning hertil. Det er

derfor af den allerstørste Vigtighed, at Kongen viser og udtaler sig som den, der ikke giver noget af disse Partier mere Medhold end det andet, men som den, der står ovev alle Partier, omfatter alle sine Undersætter med lige Kjærlighed og vil, at de alle skal nyde lige Ret. Med jo større Kjærlighed og Lemfældighed de fejlende på begge Sider kan tilkjendegives dette, jo større og beroligendere vil det derved tilveiebringende Indtryk være. Dette er opnået ved det foreslåede Udkast, der

vist af alle fornuftige ærlig Sindede og Uhildede vil bifaldes. Når der for vor allernådigste Konge vilde høre min Mening om Sagen, så må jeg på det Allerbestemtteste tilråde, at han ville skjænke foranstående Udkast sit allerhøieste Bifald«.

En så rask Afgjørelse var naturligvis ganske imod Reventlow-Criminil'ernes Ønske. For dem gjaldt det at trække Sagen i Langdrag, og det sees virkelig at være lykkedes Udenrigsministeren at formå Kongen til at beslutte sig til først at høre Kancelliet, hvilket fra først af næppe har været Kongens Hensigt. Kunde Sagen spilles over i dette Kollegiums Hænder, var det en let Sag at trænere den så længe, at Samlingen vilde være sluttet, inden Kongen nåede at fåe svaret på Lorenzens Klage, og så vilde man altid kunne ånde på nye Udveie til at forhale Sagen. Den 28\ Nov. sendte Kongen da alle de Lorenzens Klage vedrørende Papirer til Tillisch, forat han kunde opsætte en Befaling til det tydske Kancelli om at afgive Betænkning; Skrivelsen til Kancelliet skulde dog gå ud fra den Forudsætning, »at de Dansk talende Deputerede have Eet til at tale Dansk, hvilket jeg ei bør frafalde«. Og Dagen efter forlanger Kongen Reskriptet af Tillisch jo før jo heller til Underskrift, »men har nærmere overveiet, at Opgaven til Kancelliet udentvivl burde være: at ytre sig om L.s Klage og at betragte Spørgsmålet om Brugen af det danske Sprog i den slesvigske Stænderforsamling fra den retlige Side«. Samme Dag, den 29. Nov., er Skrivelsen til Kancelliet rimeligvis afgået, og Kongen har vistnok forlangt hurtigt Svar.

Udenrigsminister H. A. Réventlow-Criminil mærker nu, at Kongen har Hastværk, og skynder sig med at forelægge Kongen et nyt Udkast til et Svar. Det er skrevet med hans egen Hånd og lyder således:

»Vi have modtaget Din Indberetning om den af den Deputerede for Sønderborg By P. H. Lorenzen fra Haderslev til Os allerhøist umiddelbart indgivne Klage over den ham i Henseende til Brugen af det danske Sprog overgåede, efter hans Mening vilkårlige Behandling i Vort Hertugdømme Slesvigs Provinsial-Stænderforsamling, og efter at Vi yderligere have indhentet Vort slesvig-holsten-lauenborgske Kancellis Betænkning herover, finde Vi Os Allerhøist foranledigede til at tilkjendegive Dig Efterstående: Vi kunne ikke finde den Deputerede Lorenzens Forlangende, at et på Dansk holdt Foredrag også på Dansk skulde indføres i Stænderforsamlingens Protokol, for begrundet, og lige så lidt billige hans Optræden i den Anledning, da han ikke vilde

bøje sig for Præsidentens Afgjørelse. Da han imidlertid, som Vi med Glæde have seet af Dine Indberetninger, atter har indtaget sin Plads i Forsamlingen og har været tilstede ved de senere Forhandlinger, så er der så meget mindre Anledning til at gå nærmere ind på hans Klage, så vidt den vedrører ham personlig. Men når det således Forefaldne har givet Stænderforsamlingen Anledning til den Beslutning, at det i ethvert forefaldende Tilfælde skulde gøres afhængigt af Forsamlingens Samtykke, om Brugen af det danske Sprog var en Deputeret tilladt, så kunne Vi ikke finde en sådan Beslutning, som vilde krænke de i Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter valgte Deputeredes naturlige Rettigheder, hverken tilstrækkelig berettiget af indre Grunde eller stemmende med Forholdenes Krav. Vel stole Vi på, at Vor tro Provinsial-Stænder-Forsamling for Hertugdømmet Slesvig ikke vil berøve sine dansktalende Medlemmer Brugen af deres Modersmål, og have også af de senere Forhandlinger seet, at Forsamlingen vil lade sig det være magtpåliggende, at Indholdet af de på Dansk holdte Foredrag optages i Protokollen; da der imidlertid mangler en stedse ligelig anvendelig Regel, som skulde kunne forebygge en Gjentagelse af lignende beklagelige Begivenheder, så vil denne Mangel være at afhjælpe ved en Lovbestemmelse. I den Overbevisning, at Vor tro Provinsial-Stænder-Forsamling for Hertugdømmet Slesvig selv vil gøre sig Umage for at fremkomme med de hensigtsmæssigste Midler til at sikre sine dansktalende Medlemmer en virksom. Deltagelse i Forhandlingerne og Optagelsen af deres Foredrag i Protokollen, ville Yi selv høre Forsamlingens Betænkning, forinden vi udstede en Lovbestemmelse herom. Vi ville derfor Allerhøist overdrage Ijig at tilkjendegive såvel den Deputerede Lorenzen som Stænder-Forsamlingen det Fornødne i Overensstemmelse med vor Villie og tillige at foranledige, at den Sidstnævnte afgiver en Betænkning til Os om, på hvilken Måde en virksom Deltagelse fremtidig kan sikres dens dansktalende Medlemmer, og hvorledes der kan drages Omsorg for, at en tro Oversættelse af deres Taler optages i Protokollen (eller på hvilken Måde Forsamlingens dansktalende Medlemmers virksomme Deltagelse kan sikres, derved at deres Foredrag optages i Protokollen i tro Oversættelse)«.

Imidlertid tik Kongen nye Betæneligheder og vilde nu strax have forelagt Stænderne et Lovudkast om en Ordning af Sprogforholdene; hans egenhændige Udkast er bevaret og lyder således:

Udkast til et Lovforslag.

Da det må stå de Deputerede for Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter frit at betjene sig af det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvigs Provinsial-Stænder-Forsamling, men da Forsamlingens Forretningsprog er det tyske, så må der tages Forholdsregler, for at de på Dansk holdte Foredrag kunne forstås af Alle og protokolleres.

Efter at have hørt Vore tro Provinsial-Stænder for Hertugdømmet, forordne Vi, som følger:

- 1) Af Forsamlingen vælges en tredie, det danske og det tydske Sprog fuldkommen mægtig Sekretær til i tydsk Oversættelse at protokollere de Foredrag, som måtte blive holdte på Dansk.
- 2) I Mangel heraf antages dertil en Hjælpesekretær, som tages i Ed.
- 3) Denne skal det påhvile såvel ordret at optage de på Dansk holdte Foredrag og på Præsidentens Opfordring at oplæse dem for Forsamlingen i tydsk Oversættelse, som også derefter at indføre denne i Protokollen.

Dette Udkast sendte Kongen til Tillisch for, »muligen med nogen Forandring af Ordene at meddele det i Afskrift til Geheimestatsminister H. A. Reventlow-Criminil og bede ham konferere derom med Dumreicher«, som var første Kancellideputeret. Tillisch omarbejdede nu Kongens næppe ganske formfuldendte Udkast, som fik følgende Form:

- § 1. Det skal stå de Deputerede fra Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter frit at betjene sig af det danske Sprog i Provinsial-Stænder-Forsamlingen. Forsamlingens Forretningsprog er det tydske.
- § 2. Forsamlingen skal vælge en tredie, det danske og det tydske Sprog fuldkommen mægtig Sekretær til i tydsk Oversættelse at protokollere og bekræfte de på Dansk holdte Foredrag.
- § 3. Findes en sådan ikke blandt Forsamlingens Medlemmer, skal der i nævnte Øiemed antages en Hjælpesekretær, som tages i Ed.
- § 4. De denne Sekretær påvilende Forretninger ere: ordret at optegne de på Dansk holdte Foredrag og på Præsidentens Opfordring at

oplæse dem i tydsk Oversættelse samt derefter at indføre dem i Protokollen.

Kongens Vaklen og hans Forlegenhed ved at finde den rette Afgjørelse viser sig intet Sted tydeligere, end da han nu til syvende og sidst egenhændig giver sig til at forfatte et nyt Udkast til Svaret på Lorenzens Klage. Koncepten findes blandt Kongens Papirer. Han begynder med at afskrive den første Sætning i Udenrigsministerens Udkast ordret fra »Vi have modtaget« til »Efterstående«, Derimod vil han ikke gå ind på Udenrigsministerens Bemærkning om, at danske Taler ikke må optages på Dansk i Protokollen, og tyer da til Tillisch's Udkast, af hvilket han tager Begyndelsen til den næste Sætning: »I Betragtning af Bestemmelsen i Frd. af 15. Mai 1834« osv., men derefter fortsætter han: »især de i §§ 50 og 61 indeholdte Bestemmelser om, at Forretningsgangens Ledelse udelukkende tilkommer Præsidenten, og at ethvert Medlem må underkaste sig Præsidentens Afgjørelse«, men medens Tillisch foreslåer det lempelige Udtryk: »have vi ikke kunnet finde os foranledigede til at gå ind på. Andragerens Klage«, foretrækker Kongen Udenrigsministerens skrappe Afvisning og fortsætter: »kunne vi ikke billige den Deputerede Lorenzens Forhold, da han har ladet disse Anordninger upåagtede, og da han tilmed har været tilstede i Forsamlingen ved de senere Forhandlinger, ville vi lade hans Klage, så vidt den vedrører ham personlig, bero*), hvilket Du har at tilkjendegive ham«. Kongen fortsætter videre efter Udenrigsministerens Udkast med Sætningen: »Men når det såiedes Forefaldne«, osv., men giver den en afvigende Slutning med Ordene: »så kunne vi ikke give vor Allerhøieste Samstemning til en sådan Beslutning, som vilde krænke de i Hertugdømmet Slesvigs dansktalende Distrikter valgte Deputeredes naturlige Rettigheder«. Den derefter følgende Sætning i Kongens Udkast er i Begyndelsen atter en Omskrivning af Tillisch's Slutningsord, idet det nu hedder: »Da der imidlertid mangler Lovbestemmelser herom, hvorved der vilde sikres de dansktalende Deputerede en deres Tarv så vidt muligt tilfredsstillende og tillige med Stænderforsamlingens Forretningsgang passende Deltagelse i Forhandlingerne«, men Kongen springer derefter over i den Reventlow-Criminil'ske Tankegang, idet han tilføier: »medens Protokollationen på Forsamlingens sædvanlige Forretningsprog bibeholdes«, og slutter såiedes: »så overdrage vi Dig at sætte vor tro Provinsial-Stænderforsamling for Hertugdømmet

*) Endnu den 5. Decbr. skriver Lorenzen om dette Punkt til sin Broder, Adjunkt C. H. Lorenzen i Sorø: »At jeg direkte eller indirekte skulde fåe personlig Satisfaktion af Kongen, har jeg ikke ventet og aldrig ønsket. Dette vilde kun skade den Sag, for hvilken jeg kæmper. Men Sagen skal. han beskytte«.

Slesvig i Kundskab om Indholdet af dette Allerhøieste Reskript og at forelægge det hosfølgende Lov-Forslag, som udkaster de nødvendige reglementariske Bestemmelser, til Betænkning«. Kongen er dog allerede nu i Tvivl om, hvorvidt det er rigtigt at forelægge et Lovudkast med det Samme, og sætter derfor en ny alternativ Slutning til: »og at opfordre den til at afgive en allerunderdanigst Betænkning om, hvorledes Forretningsgangen ved Foredrag på Dansk og deres Protokollation på Tydsk burde ordnes ved Lov, hvorefter vi ville udstede den fornødne Lovbestemmelse«, eller »hvorefter vi ville lade et Lovforslag herom udarbejde«. På Udkastet har Kongen senere, formodentlig påvirket af

Udenrigsministeren, som i dette Udkast har savnet for meget af sin egen Tankegang, skrevet de Ord: »Førend »Da der imidlertid mangler« osv. kunde efter Grev Criminils Udkast sættes: „Vi se af Forhandlingerne, at Stænderforsamlingens Præsident selv vil være betænkt på, ved hvilke Midler der kan sikres de dansktalende Medlemmer en virksom Deltagelse i Forhandlingerne. Da der imidlertid mangler Lovbestemmelser herom, hvorved denne dem tilkommende, til Forsamlingens Forretningsgang passende Deltagelse kan sikres, samtidig med at Protokollationen på Forsamlingens sædvanlige Forretningsprog bevares, så over drage vi« osv., men, tilføier Kongen, »så vilde Udtrykket »en deres Krav så vidt muligt tilfredsstillende« bortfalde«.

Dette Udkast med de mange Ændringer sendte Kongen den 2. Decbr. til Tillisch med følgende Brev: »Jeg har nu udarbejdet et nyt Udkast til Reskriptet, som jeg troer at måtte holde på, thi som sagt det er høist vigtigt, at man forstår [mig] i Danmark. Kun Spørgsmålet, om et Lov-Udkast skal forelægges eller ikke, vil betinge Slutningssætningerne, men jeg hælder meget til den Mening, at det bør forelægges, og er forvisset om, at Stænder-Forsamlingen ikke gjør det ringeste derved, når intet Lov-Udkast forelægges, hvorimod de ei kunne undslå sig for at svare på et sådmt. De ville herom konferere med Geheimestatsminister Criminil. En Beretning fra den Kgl. Commissarius vedlægges, hvori han fra sit Standpunkt ønsker, at intet må foretages, men vi have Danmark i Ryggen, det glemmer han«.

Man lægge vel Mærke til, at dette Brev er skrevet den 2. December. Denne Dag er Kongen endnu fuldstændig rådvild, uenig med sig selv om de allervæsenligste Punkter. Han veed endnu ikke, om han strax skal forelægge Stænderne et Lovudkast om Sprogforholdene eller ei.

Det Udkast, han endnu samme Dag sender Tillisch, er varieret på ikke mindre end fem forskellige Måder, af hvilke endda ingen bliver valgt, da det kommer til Stykket, Desto mærkeligere er det, at Afgjørelsen kom den selvsamme Dag. Hvad der har hidført den, kan ikke sees, men Kongen har på een Gang opgivet at forelægge et Lovudkast strax. Kancelliet afgiver samme Dag sin Betænkning, som desværre ikke kjendes, og Reskriptet Miver nu endelig slåetfast; nogle Sætninger tages af H. Reventlow-Criminils. andre af Tillisch's Udkast, og så får det følgende Ordlyd:

»Christian den Ottende, af Guds Nåde Konge til Danmark, de Wenders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken og til Lauenborg, så og til Oldenburg pp.

»Velbårne, Kjære, Trofaste!

»Vi have modtaget Din Indberetning om den af den Deputerede for Staden Sønderborg P. H. Lorenzen til Os allerhøist umiddelbart indgiven Klage over den ham i vort Hertugdømme Slesvigs Provinsial-Stænderforsamling formentlig overgåede vilkårlige Behandling, fordi han har benyttet sig af det danske Sprog, *) og finde Vi Os Allernådigst foranledigede til at tilkjendegive Dig Følgende:

»I Betragtning af Bestemmelserne i Forordningen af 15. Mai 1834 for Hertugdømmet Slesvig om en nærmere Ordning af Stænderforholdene, isærdeleshed § 50 og 61, hvorefter Ledetsen af Forretningsgangen i Stænderforsamlingen ene tilkommer Præsidenten og ethvert Medlem må underkaste sig Præsidentens Afgjørelse, kunne Vi ikke billige den Deputerede Lorenzens Forhold, forsåvidt han har ladet disse Bestemmelser upåagtede, og Vi ville derfor intet Hensyn tage til hans Klage, så vidt den vedrører ham personlig.

»Men når det således Forefaldne har bragt Forsamlingen til den Formening, at det i hvert enkelt forekommende Tilfælde skulde gjøres afhængig af Forsamlingens Samtykke, om Brugen af det danske Sprog skal tilstedes en Deputeret, så kunne Vi ikke give Vor Allerhøieste Samstemning til en sådan Beslutning, som vilde krænke de dansktalende Deputeredes naturlige Kettigheder.

»Vi have nu vel af Stænderforsamlingens Forhandlinger seet, at Præsidenten vil være betænkt på Midler til at sikre de dansktalende

*) I et formelig udfærdiget, af Kongen underskrevet og af de Kancellideputerede paragraferet samt med det kongelige Segl forsynet Reskript, som findes blandt Kongens private Papirer, er denne lille Mellemsætning udeladt. Dette Reskript er altså ikke blevet afsendt, men et helt nyt med denne lille Tilføielse må være blevet udfærdiget og expederet til Slesvig.

Medlemmer en virksom Deltagelse i Forhandlingerne; da der imidlertid i denne Henseende mangler en udtrykkelig Lovbestemmelse, hvorved Sådant kunde opnåes på en Måde, der tillige passede til Forsamlingens Forretningsgang, og navnlig med Bibeholdelse af Protokolføringen på Forsamlingens hidtilværende tydske Forretningsprog, så overdrage Vi Dig herved at sætte Vor tro Provinsialstænderforsamling i Kundskab om Indholdet af dette Allerhøieste Reskript og at opfordre den til at afgive en allerunderdanigst Betænkning om, hvorledes der kan sikres Forsamlingens dansktalende Medlemmer en virksom Deltagelse, derved at deres Foredrag optages i Forsamlingens Protokol i en tro Oversættelse.

»Hvorefter Du har Dig at rette, og forblive Vi Dig iøvrigt bevågen i Kongelig Nåde.

»Givet i Vor Kongelige Residensstad Kjøbenhavn den 2. December 1842.

(L. S.)	Christian R.
Dumreicher.	Rathgen.
	<u>Liliencron.</u>
	E. Müller.

Til

Kancellipræsident og Kommissarius ved den slesvigske Provinsialstænderforsamling, Greve Reventlow-Criminil, Storkors af Dannebrogge og Dannebrogsmænd«.

Strax efter at dette Reskript var afsendt, synes Kongen at have fortrudt den valgte Form, thi allerede Dagen efter den 3. Decbr. blev et Udkast til Lov om Sprogforholdene i Stændere sendt over til Kommissarius, dog ikke for at han skulde forelægge Stænderne det, men således at det blev overladt ham at forelægge -det, såfremt han holdt det for formålstjenligt. Dette Lovudkastets Ordlyd kjendes ikke, kun så meget kan sees, at det hverken var Kongens eller Tillisch's ovenanførte Udkast; dog har det næppe i Henseende til Indholdet afveget synderlig fra dem.

Dette Reskript af 2. Decbr. oplæstes af Kommissarius i Stændermødet den 6. Decbr., uden at han hverken den Dag eller senere i Stænderne omtalte, at han havde fået et Lovudkast sendt fra Kongen til eventuel Forelæggelse, hvorefter Præsidenten bemærkede: Den nys modtagne Kongelige Meddelelse er af så stor Betydning, at det turde

være et almindeligt Ønske at undgå enhver forhastet Udtalelse derom. Der vil derfor ingen Forhandling derom ske idag. Hver Enkelt skulde modent overveie, hvad der nu var at gjøre. Han ansatte nyt Møde til den næste Dag, i hvilket der vilde være at nedsætte et Udvalg til at behandle denne Sag. Dagen efter valgtes Pastor Lorenzen, Justitsråd Fries, Etatsråd Lüders, Advokat Storm og Landråd Rumohr ind i Udvalget.

Som en Kuriositet skal her indskydes, at da et Lovudkast om Regulering af Frikjørsler den 8. Decbr. skulde til Afstemning, viste det sig, at både Præsidenten og Udvalgets Ordfører havde misforstået Nis Lorenzen, der havde stillet et Ændringsforslag på Dansk. Ordføreren protesterede først imod, at Ændringsforslaget kom til Afstemning, men da Præsidenten bemærkede, at hans og Ordførerens Feiltagelse ikke kunde tilregnes Nis Lorenzen, måtte Ordføreren falde tilføie.

Den 7. Decbr. meddelte Reventlow-Criminil Kongen, at han den foregående Dag, om Tirsdagen, havde oplæst det kongelige Reskript i Stænderforsamlingen; han havde ikke oplæst det om Mandagen, fordi Falck den Dag var i Kiel, og han havde ikke villet meddele Reskriptet, medens Gülich fungerede som Præsident. Næsten alle Medlemmer vare, skrev Greven fremdeles til Kongen, af den Mening, at Lorenzen efter dette Reskript hverken vilde eller turde tale Dansk, hvad han, Greven, også vilde have udledet deraf, dersom Kongens Brev ikke havde berøvet ham enhver Tvivl om, hvorledes Reskriptet skulde forståes, således at han nu ikke kunde indrømme Præsidenten Ret til at forbyde Lorenzen at bruge det danske Sprog. Hvad der isåfakl vilde ske, måtte afventes. En Betænkning vilde Forsamlingen uden Tvivl være rede til at afgive, men om den vilde tåle danske Foredrag af Lorenzen, var meget tvivlsomt, hvor meget han, Greven, end af Hensyn til Landets Vel havde stræbt at modvirke, at Stænderne skiltes. Men det var næsten mere forlangt, end man kunde vente selv af den største Tålmodighed og Selvfornægtelse. Han kunde kun beklage Reskriptet som også dets tvivlsomme Affattelse; han såe deri efter Sprogreskriptet af 1840 en ny Kilde til uendelige Ubehageligheder og Stridigheder, nye Konflikter og Rivninger, og han måtte tilstå, at han hellere havde seet en Opløsning og en Misbilligelse af de fremtrådte Bestræbelser. Når blot Reskriptet vilde gavne lige så meget i Danmark, som det skadede her! Reskriptets Utydelighed for Lorenzens Vedkommende gjorde hans Stilling yderst

pinlig, og han havde i det Mindste ventet og ønsket, at Kongen havde sendt ham en eventuel Fuldmagt til Opløsning, for at han ikke skulde være aldeles værgeløs, når det skulde komme til usømmelige Ytringer eller til tumultuariske Optrin; han bad derfor Kongen indtrængende om at sende ham en sådan med næste Post, En heldig Afslutning af Samlingen beroede hovedsagelig på Håbet om, at Lorenzen ikke atter talte Dansk, hvad enten han ikke fandt en Berettigelse dertil i Reskriptet, eller han ikke vilde bruge sin Ret. Så meget større Betænkelighed havde han havt ved at gjøre Skridt for at bevæge Lorenzen til en sådan Beslutning, som denne derved vilde blive oplyst om sin måske tvivlsomme Ret. Et sådant Skridt hos Lorenzen vilde efter Grevens Overbevisning heller ikke nytte Noget, og en Henvisning til Kongens Ønske vilde kompromittere Kongen altfor meget i et Øieblik, hvor Lorenzen var i sin Ret, tilmed da han havde viist, at han ikke tog det så nøie med Sandheden, og vilde prale dermed. Falck vilde vanskelig, måske slet ikke lade sig bevæge til at lade være med at nedlægge Præsidiets, og så faldt vi i Gülichs Hænder og formodentlig i Opløsning. Det Tilfælde kunde også indtræde, at en Del af Medlemmerne i Stilhed reiste bort og Halvdelen eller en Trediedel blev tilbage. Hvad skulde da ske? Det kunde også hænde, at Præsidenten, når Falck trådte tilbage, erklærede, at han fortolkede Reskriptet således, at han ikke vilde lade Lorenzen tale Dansk; hvad kunde han, Kommissarius, da gjøre Andet end forlade Forsamlingen? En eventuel Fuldmagt til Opløsning forekom ham uundgåelig nødvendig. »Deres Majestæt vil heraf se, at vi Alle og Landets Eo ere afhængige af Lorenzens Luner, og det. er sandelig ikke fornøieligt«, Greven slutter sit Brev med at love endnu samme Eftermiddag at afsende en Stafet, såfremt der hændte noget Særligt.

Samme Dag, som Kongen modtog dette, af de uværdigste Insinuationer imod Lorenzen struttende Brev, blev der afholdt et Statsråd. Der er al Grund til at tro, at Kongen er bleven yderst forbitret over den Modstand, han efter Kommissarius' Brev måtte vente at finde hos Stænderne, og det blev da også i Statsrådet besluttet, at Kommissarius skulde forsynes med Fuldmagt til eventuelt at slutte Stænderne. Strax efter Statsrådet pålagde Kongen Tillisch at udfærdige et sådant Reskript, hvori man »slet ikke skulde indlade sig på de Tilfælde, der muligvis kunde indtræde, men ganske simpelt holde sig til Stænderlovens Ord om Kongens Opløsningsret, dog måtte det ikke se ud, som

om der tilsigtedes nye Valg«. Tillisch måtte helst selv egenhændig udfærdige Reskriptet og bringe Kongen det ud på Aftenen, da det skulde afsendes samme Aften.

Hvor vred Kongen er bleven over Reventlow-Criminils Skrivelse, sees tydelig af det Privatbrev, hvormed han ledsagede Fuldmagten til Opløsning, som også virkelig kom til at afgå den 9. Kongen skriver kort og godt: »Efter Deres Ønske har De ved Reskript fået eventuel Bemyndigelse til at slutte Stændersamlingen for i år. Jeg håber dog ikke, at dette bliver nødvendigt, med mindre Forsamlingen begæer den Utilbørlighed enten at vægre sig ved at afgive Betænkning efter mit Reskript af 2. Decbr. eller at nægte at behandle det Lovudkast, De da skal forelægge den. I så Fald er den i åben Opposition til Regjeringen og må opløses. Skulde Medlemmerne fjerne sig og Forsamlingen på den Måde opløse sig, da er det ligeledes på Tiden for Regjeringen at slutte Samlingen. Men skeer dette i Fred den 21., da vil De kunne bevare den bedre Stemning, når De i Deres Afskedsord taler om Kongens faste Beslutning om at opretholde Hertugdømmet Slesvigs Selvstændighed. Forøvrigt skal De for min Skyld ikke gjøre en Forsamling, der har viist en sådan Tænkemåde, Komplimenter. Jeg kan forstå, at Reskriptet ikke stemmer med Deres Anskuelse; men når jeg vilde være upartisk, kunde det vel ikke godt affattes anderledes. Den Vanskelighed, om Lorenzen efter Reskriptet må tale Dansk eller ei, lod sig dog også let fjerne, thi vel kan det ikke formenes ham at tale Dansk, men ved den nuværende Protokolleringsmåde kan hans Tale ikke protokolleres«.

Stændertidendens Trykning foregik den Gang så langsomt, at Ordlyden af det kgl. Reskript af 2. Decbr. endnu henimod Midten af Månedden ikke var kjendt i Hovedstaden. Og da der nu i »Altonaer Mercur« fremkom unøiagtige Meddelelser derom, skrev Kongen den 13. Decbr. til Tillisch, at man, for at disse ukorrekte Referater ikke skulde gå over i de kjøbenhavnske Blade og forøge Uvisheden om Reskriptet, ikke længer burde holde det tilbage, men ganske simpelt bekendtgjøre det i »Berlingske Tidende« og »Dagen«. Tillisch skulde konferere med Statsministrene derom og, hvis disse ikke havde videre Betænkelighed ved denne Forholdsregel, foranstalte det Fornødne. Reskriptet blev da også »til Berigtigelse af ubeføiede Meddelelser angående Reskriptets Indhold på Allerhøieste Befaling« aftrykt i de to nævnte Blade for 17. Decbr.

Imidlertid havde Lorenzen forholdt sig fuldkommen taus i Stænderne efter den 16. November, og uagtet han betragtede Kongens Afgjøreise som en stor Seir for den danske Sag, gav han sig dog ikke strax til at hovere over sine Modstandere ved at tale Dansk, men lod rolig en hel Uge hengå. Først den 14. Decbr., da Forslaget om Stænderkomiteer var til sidste Behandling, tog han kort før Mødets Slutning Ordet på Dansk. Der kan næppe være Tvivl om, at han har været vidende om, hvorledes Kongen selv har fortolket sit Reskript. I Stændertidenden står der kun: »Efterat derpå Deputeret Lorenzen fra Haderslev havde holdt et dansk Foredrag«, men man kan dog af Præsidentens Svar se, at Lorenzen har været så forsigtig ikke at stille noget Ændringsforslag for ikke at få det afvist som stillet på Dansk. Falck hævder derefter, ganske i Overensstemmelse med Kongens sidste Brev til Kommissarius, at danske Taler ikke kunne optages i Protokollen, så længe der ikke er truffet særlig Foranstaltning til at muliggjøre sådant; at oversætte danske Foredrag for Forsamlingen har han kun påtaget sig overfor Nis Lorenzen. Da P. H. Lorenzen nu atter tog Ordet på Dansk, kunde Præsidenten med formel Eet afbryde ham, da Ingen måtte tale mere end een Gang ved sidste Behandling. Hen s en opkastede nu det Spørgsmål, hvorledes. Reskriptet af 2. December rettelig skulde forståes, og Præsidenten indrømmede da, at han også havde været i Tvivl, og at han derfor havde rådført sig med Kommissarius, hvorefter de vare blevne enige om, at Lorenzen måtte tale Dansk, men at hans Taler ikke skulde optages i Protokollen. Dette bekræftedes endnu udtrykkelig af Kommissarius, men de Herrer Beseler og Gülich kunde naturligvis ikke afholde sig fra at protestere høitideligt, hvilket pådrog Sidstnævnte en Irettesættelse af Kommissarius, fordi han havde talt, efterat Debatten formelt var sluttet. Falck hævdede så i en Fart Mødet.

Dagen efter sees Lorenzen atter at have talt Dansk, og det kom til et lille Sammenstød mellem Gülich og Falck om hans Ret dertil, men uden Resultat. Derefter foretoges der Afstemning over Lovforslaget om Stænderkomiteer, som forkastedes med 34 St. mod 5, hvorefter ligeledes den Passus i Betænkningen om denne Sag, at det var ønskeligt, om Kongen også som Hertug af Slesvig vilde tiltræde det tydske Forbund, forkastedes (med 26 Stemmer mod 13), således som Reventlow-Criminil havde lovet Kongen.

Det i Sprogsagen nedsatte Stænderudvalg havde imidlertid arbeidet

ret hurtig, thi allerede den 16. Decbr. kunde Præsidenten anmelde dets Betænkning som indkommen. Betænkningen er for lang til at kunne meddeles her (den fylder 18 Spalter i Stændertid. B. II, S. 991-1008), og den frembyder heller ikke synderlig Interesse. Flertallets Indstilling om, »ligeså indstændig som underdanig at fraråde Lovbestemmelser, hverved der skulde indrømmes de dansktalende Medlemmer af Forsamlingen positiv Ret til at betjene sig af det danske Sprog ved Forhandlingerne samt Ret til, at deres Foredrag i en tro Oversættelse blive tilførte Protokollen«, var ganske således, som man måtte vente den af Flertallet*). Mindretallet, som bestod af N. Lorenzen, P. H. Lorenzen, Jepsen, Posselt og P. Nielsen, foreslog, »at de danske Foredrag tages i Originalsproget og ikke som Oversættelse til Protokollen, og at de ordret optages i den danske Stændertidende og som Oversættelse i den tydske, ligesom de tydske Foredrag tages i Grundsproget til Protokollen og ordret optoges i den tydske Tidende og som Oversættelse i den danske«. Et andet Mindretal, Petersen fra Dalby foreslog, at det skulde tillades de Deputerede, som ikke tiltroede sig at kunne holde deres Taler på Tydsk, at tale Dansk, således at deres Taler optoges i tydsk Oversættelse i Protokollen; den Mand vilde prøve på at holde Middelveien. I Mødet den 19. Decbr. var Sprogsagen til foreløbig Behandling. En stor Mængde Talere havde Ordet, af de Danske kun Nis Lorenzen, som kortelig på Dansk motiverede Minoritetsforslaget, hvorimod P. H. Lorenzen ikke talte. Ko mm is sari us havde Ordet tre Gange, men kun til personlige Bemærkninger, og gav navnlig ikke Forsamlingen den mindste Veiledning med Hensyn til Kongens Anskuelse om Sagen. Forøvrigt frembyder den lange Forhandling Intet af Interesse, det skulde da være et hidsigt Angreb af Bese ler på Falck, hvem han beskyldte for ikke at være trådt tilstrækkelig kraftig op imod P. H. Lorenzen og med Urette at have fortolket dét kongelige Reskript af 2. Decbr. til Fordel for denne. Både Hertugen af Augustenborg, Reventlow og Rumohr tog Falck i Forsvar, og både til »Herren« og til »Himlen« rettedes der Taksigelser, fordi man havde havt ham til at lede Forsamlingen gennem de mange Klipper og Skær!

Den følgende Dag, den 20. Decbr., påfulgte sidste Behandling. Også den Dag havde mange Talere Ordet, deriblandt Nis Lorenzen, Posselt og P. H. Lorenzen. Den Dag var det, at Nis Lorenzen mindede Gülich, som havde truet med Keiser Barbarossa, om Holger Danske. Udval-

*) Kongen skriver herom den 21. Decbr. i sin Dagbog: »Den Sl. Komites Betænkning i Anledning af Reskr. af 2. Decbr. går ud på at fraråde enhver Bestemmelse om, hvorledes danske Foredrag skulle protokolleres, og at bortraisonnere den kgl. Ytring, at det var de dansktalende Slesvigeres naturlige Ret at tale Dansk i Forsamlingen. Noget impertinentere kan ei tænkes«.

gets Forslag vedtoges med 34 Stemmer mod 6, og Dagen efter, den 21. Decbr., sluttede Kommissarius Stændersamlingen. Få Dage i forveien havde han fra Kongen modtaget en Instrux om, hvorledes han skulde udtale sig i sin Slutningstale. Kongen skrev til ham den 17. Decbr.: »Jeg holder det for særdeles vigtigt, at De i Deres Slutningstale i Deres Egenskab, af Regjeringsorgan afholder Dem fra enhver Ytring, der kunde udlægges til Fordel for et enkelt Parti eller stod i Samklang med den i Hertugdømmerne herskende Bevægelse. Derimod skal De, kun for at berolige begge Partiernes Bekymringer, ytre, at Kongen så vist vil opretholde såvel de statsretlige Forhold, hvorpå Hertugdømmet Slesvigs Selvstændighed under Danmarks Krone beroer, som dets Forbindelse med Hertugdømmet Holsten«. Samme Dag skrev Kongen til Ørsted, at han Intet havde imod, at også han udtalte sig på lignende Yiis i Viborg Stænder.

Mærkelig nok lod Reventlow-Criminil hele tre Dage gå, inden han officielt underrettede Kongen om Stændersamlingens Slutning. Først den 24. Decbr. indsendte han sin officielle Beretning derom og skrev samtidig et privat Brev til Kongen, hvori han troede at glæde ham med, at »den i Slutningstalen efter Deres Majestæts Befaling indeholdte Ytring, at også Slesvigs nuværende Forbindelse med Holsten skal opretholdes, har gjort et særdeles tilfredsstillende Indtryk, og Slutningen kan efter Alt, hvad der er skeet, kaldes god«. Men, tilføiede Greven med vanlig Ondskab, »på Lorenzen fra Haderslev syntes den at gjøre et ubehageligt Indtryk, og jeg er derved bleven yderligere bestyrket i den Overbevisning, at hans Hovedformål ikke består i at kæmpe for det danske Sprog, men i om muligt at stifte Uroligheder og ad denne Vei at nå sit Mål, en fri Konstitution som den norske, og jeg kan kun betragte det som en Lykke, at Forsamlingens faktiske Opløsning ikke er lykkedes for ham, hvilket tildels er forebygget derved, at det er blevet gjort Medlemmerne indlysende, at det netop var det, han tilsigtede«. Med Hensyn til, at Stændernes Betænkning i Sprogsagen var helt afvisende, forsikrer Greven, at Forelæggelsen af Lovudkastet vilde have fået samme Resultat, og at et andet overhovedet ikke var at opnå af denne Forsamling.

Det er en bekjendt Sag, at Kongen blev høilig fortørnet over, at Kommissarius i sin Slutningstale liavde udeladt de tre Ord »linder Danmarks Krone«. Den 27. Decbr. blev der da også i skarpe Udtryk

affordret ham en Erklæring om, hvorfor han havde udeladt dem. Reventlow-Criminils Svar er dateret Emkendorf den 30. Decbr. og lyder således:

»Deres Kgl. Majestæts allerhøieste Skrivelse af 27. Decbr. har bevæget mig dybt, fordi jeg deraf seer, at Deres Kgl. Majestæt er misfornøiet med min Slutningstale og forlanger min Erklæring over, hvorfor jeg i denne Tale ikke har brugt de Ord »under Danmarks Krone«, som Deres Kgl. Majestæts Skrivelse af 17. Decbr. indeholdt. Min allerunderdanigste Erklæring tillader jeg mig at afgive, som følger. Under 29. Novbr. behagede det Deres Majestæt at skrive til mig, at det gjerne måtte udtales høit og lydelig, »at Kongen ikke tænker på at forene Hertugdømmet Slesvig eller Dele deraf med Danmark, men at Kongens Hensigt meget mere er at bevare Hertugdømmet Slesvig som sådant og hverken gjøre det dansk eller tydsk«. Dette udtalte jeg da ved sidste Behandling af Stænderkomiteerne ganske med de samme Ord, hvilket også gjorde et meget godt Indtryk og bidrog til at fjerne enhver Hentydning til det tydske Forbund. Da jeg nu den 19. Decbr. modtog Deres Majestæts allerhøieste Skrivelse af 17., altså to Dage før Samlingens Slutning, satte Tilføjjelsen om Danmarks Krone mig i en ikke ringe Forlegenhed, fordi derom Intet var sagt i hin første, med Allerhøieste Bemyndigelse afgivne Erklæring om Hertugdømmets Selvstændighed, og fordi det forekom mig meget betænkeligt at afgive to ikke indbyrdes helt overensstemmende Erklæringer om Hertugdømmets Selvstændighed, den ene ifølge Allerhøieste Bemyndigelse, den anden ifølge Allerhøieste Befaling. Da Tiden desværre ikke mere tillod Afsendelsen af en Stafet, hvis Tilbagekomst før Samlingens Slutning vilde have været en Umulighed, så begav jeg mig til Statholderen, til hvem Deres Majestæt ved flere Leiligheder har henvist mig, og drøftede denne Sag udførlig med ham. Det blev da af os taget i Betragtning, at Deres Majestæt ved Afsendelsen af denne Skrivelse endnu ikke var i Besiddelse af min første Erklæring ved sidste Behandling af Stænderudvalgene og altså ikke havde kunnet tage Hensyn til den, at der på Grund af den ophidsede Stemning, som Lorenzens danske Foredrag i de sidste Dage atter havde forøget, burde undgås enhver Anledning til at forøge den, og at denne Anledning netop kunde findes i hin Tilføjjelse, fordi den ikke fandtes i den første Erklæring, men at der i hvert Fald ikke kunde være Betænkeligheder ved at gentage en engang med Allerhøieste Bemyndigelse

afgivet Erklæring om Hertugdømmet Slesvigs Selvstændighed, og at det overhovedet var ønskeligt at optage en Landet beroligende Erklæring i Slutningstalen. Det forekom os også fuldkommen ubetænkeligt at udtale den Oprettelse af Status quo, som Deres Majestæt så hyppig har ytret at ville tilsigte. Efter alle disse Overveielser troede jeg at burde beslutte mig til i Slutningstalen at gjentage min første Erklæring om Hertugdømmets Selvstændighed for ikke i Deres Majestæts Navn at afgive to virkelig eller tilsyneladende forskellige Erklæringer og kun at tilføjie det, som var pålagt mig i Henseende til den hidtilværende Forbindelse med Holsten. Denne Erklæring har da også gjort et særdeles godt Indtryk og beroliget Gemytterne, uagtet deri ikke var udtalt noget som helst Andet end den Allerhøieste Hensigt om Bevarelsen af Status quo på det bestående statsretlige Grundlag. Og jeg kan høitidelig forsikre, at jeg troede at have lagt mig Deres Majestæts Advarsel om ikke at sige Noget til Gunst for et vist Parti på Sinde og også at have fulgt den, hvad jeg også endnu troer. Ganske vist anførte Deres Majestæt i den Allernådigste Skrivelse af 17. Decbr. udtrykkelig de omspurgte Ord, men på den ene Side har Deres Majestæt ikke udtrykkelig pålagt mig at bruge disse Ord, og på den anden Side hed det i den Allerhøieste Skrivelse: »Derimod må De kun til begge Partiernes Beroligelse ytre, at osv.«, og jeg har såvel i denne fakultative Vending som i Meddelelsen om den tilgrundliggende Hensigt seet en Opfordring og en Bemyndigelse til at overveie Sagen og bære Ansvaret for den mulige Virkning af en sådan Erklæring. Jeg såe mig derfor omgivet af Ansvar, Tvivl og Vanskeligheder, hvilke det syntes mig umuligt at undgå alle. Jeg måtte altså vælge, og jeg har valgt, ikke efter Partihensyn, ikke efter egne Ønsker, men efter det, som jeg har anseet for bedst stemmende med Deres Majestæts Interesse og Værdighed efter min samvittighedsfulde Overbevisning og efter moden Kådførsel og Prøvelse, så vidt det efter tolv Timers Møder ved Midnat stod i mine Kræfter. Jeg indseer heller ikke nu, at der ligger nogetsomhelst Betænkeligt i Erklæringen, Noget, som ikke stemmer overens med Deres Majestæts Ordre, nogetsomhelst til Fordel for en Partianskuelse, idet der alene er givet Tilsagn om Opretholdelsen af de bestående statsretlige Forhold og Status quo. Har jeg feilet, så har jeg feilet af Mangel på Dømmekraft og af Mangel på Evner, og jeg underkaster mig i det Mindste med en ren Samvittighed min Allernådigste Konges Dom«.

Ganske let slap Reventlow-Criminil dog ikke fra denne ubehagelige Historie. Kongens Stemning ved den Tid har fundet et ret karakteristisk Udtryk i følgende Ord, som han Nytårsdag 1843 skrev foran i sin Dagbog for det År:

»Året begyndes af mig med freidigt Mod i Tillid til Guds Bistand. Blandt Morgenpsalmerne iagttog jeg en af Boye, hvori siges, at ikkun det Rige er lykkeligt, i hvilket hersker Fred. Det randt mig isinde, at dette mindre nu end nogensinde er Tilfældet i mit Rige, hvor Partiånd næret mellem Danmark og Hertugdømmerne avler Splid. Jeg bad derfor Gud, at han vilde give mig Visdom og Kraft til at udjævne disse Stridigheder, som næres ved Overdrivelser på begge Sider, i det Schleswig-holsteinerne ganske ville fortydske Slesvig, de danske Radikale derimod rive Slesvig ganske fra Holsten. Kongen bør stå over Partierne og vedligeholde Tilstanden, som den er, Slesvig som et særskilt Hertugdømme under den danske Krone, enhver Undersåts Sprogforhold respekteret. Endnu er Tilliden til Kongens Upartiskhed usvækket«.

Kongens Brev til Reventlow-Criminil, som afsendtes den 3. Januar, var da heller ikke videre nådigt. Kongen skrev: »Af Deres under 30. Decbr. indsendte Erklæring seer jeg, at De har udeladt den bevidste Mellemsætning efter moden Overveielse, hvilket skulde tjene til at berolige Flertallet af Stænderforsamlingens Medlemmer så vel som Beboerne i Hertugdømmet Slesvig. Men netop fordi De havde afgivet en lignende Erklæring (som jeg endnu ikke kjendte den 17.), havde denne Gjentakelse vel været overflødig, og da De ikke vilde gengive mine Ord helt, havde De gjort bedre i kun at tale om Slesvigs Selvstændighed, thi en Omtale alene af Forbindelsen med Holsten danner en grel Modsætning til den i hele den danske Nation herskende Stemning for aldrig at opgive Slesvig for at ofre det til en ny slesvig-holstensk Stat. Det kan ikke være mig ligegyldigt, hvorledes mine Ord udlægges. Jeg håber også, at man i Det, De har udtalt, kun vil finde en Gjentakelse af de ved Udstedelsen af de almindelige Love af 1831 udtalte Grundsætninger om Slesvigs statsretlige Forhold, altså en Stadfæstelse af Status quo. Men når Partierne ere ophidsede, finder man let en anden Betydning i de på Kongens Befaling udtalte Ord, og ikke for Alt i Yerden vilde jeg give det slesvig-holstenske Parti, som drømmer om og virker for en Adskillelse fra Danmark, nogen Fordel. Derfor vil De ikke finde mit Spørgsmål umotiveret og ikke undre Dem over, at jeg strax affordrede

Dem en Erklæring, som skulde overbevise mig om, at De i den Stilling, hvori De befandt Dem, havde handlet efter bedste Overbevisning. Give Gud, at Følgerne af det Forefaldne ikke må være lige så uheldige, som de have været ubehagelige i Slesvig«.

Men derved blev det også. Udadtil fik Keventlow-Criminils Ulydighed imod Kongens Befaling foreløbig ingen Følger. Han kom i Januar tilbage til Kjøbenhavn og overtog ganske rolig sin Post som Kancellipræsident. Kongen vedblev imidlertid at beskæftige sig med Sprog-sagen, og der findes i hans Dagbøger nu og da Hentydninger dertil. Den 4. Januar havde P. H. Lorenzen Audiens hos Kongen, som den Dag skriver i sin Dagbog: »Stænderdeputeret P. H. Lorenzen klagede bitterlig over Embedsmændenes Handlemåde mod de dansktalende Slesvigere - jeg søgte at berolige ham og bad ham have Tillid til Kongens Villie at soutenere det danske Sprog i sine Rettigheder«. Og i en anden Dagbog skrev han samme Dag: »P. H. Lorenzen forestillede fremfor Alt Nødvendigheden af, at danske Dannelsesanstalter, lærde Skoler og Seminarier oprettedes i den dansktalende Del af Slesvig. Et synligt Bevis på Kongens Villie til at håndhæve det danske Sprog i Slesvig behøvedes. Jeg formanede til Tillid til Kongen og til Mådehold ved den forestående Fest idag,*) at ingen Personligheder måtte fremkomme derved. Ligeledes talt med Ørsted om de slesvigske Forhold og Midlerne til at soutenere Danskheden i Slesvig; han er ubestemt i den Henseende«. Den 14. Januar skriver Kongen i Dagbogen: »Jeg har pålagt hende**), når Leilighed gaves, at ytre, hvor meget jeg følte mig krænkert ved den hele Tendens i den slesvigske Forsamling at adskille sig fra Danmark, at fortydske Hertugdømmet og at håne alt Dansk; men desuagtet var det min Hensigt at opretholde Status quo og Slesvig som et selvstændigt Hertugdømme i det danske Monarki; men tillige vilde jeg beskytte det danske Sprog og de dansktalende Slesvigere i deres Rettigheder som hidtil«.

Det var Kongens Mening, at der nu skulde gives Kancelliet Pålæg om at udarbejde et Lovudkast om Brugen af det danske Sprog i Slesvig Stænder. Midt i Januar fik Tillisch Ordre til at affatte en Skrivelse til Kancelliet, men da han den 18. Januar bragte Kongen et Udkast, fandt Kongen det, som han skriver i sin Dagbog, »flaut, ubestemt, uforståeligt - det mangler på Mod til at sige Slesvigholstenerne Sandheden, og man glemmer, hvad jeg skylder Danmark«. Der hengik dog over tre

*) Den store Fest på Skydebanen til Ære for P. H. Lorenzen.

**) Dronningen, som var reist til Augustenborg for at se til sin syge Moder, men vendte om i Nyborg, da Hertuginde var død den 13. om Aftenen.

Uger, inden Reskriptet til Kancelliet blev vedtaget, Den 7. Febr. fandt Kongen »Kancellipræsident Reventlow-Criminil ganske gennemtrukken af slesvigholstenske Principer« og seende »Neuerungen i alle Foranstaltninger, der sikre de Dansktalendes Ret til at betjene sig af deres Modersmål«; derved »bestyrkedes jeg ydermere i Nødvendigheden at udtale mig om, at de trufne Foranstaltninger med Fasthed skal gennemføres«. Den 8. Febr. var Sagen for i Statsrådet. Ørsted havde forbedret Kongens Udkast til Skrivelsen til Kancelliet, og da Kongen »forelæste det for Statsministeriet, vandt det deres Bifald«. Kun mente Reventlow-Criminil, at det var bedst ikke at lade det komme offentlig frem for ikke at vække Misfornøielse i Hertugdømmerne. Den 10. Febr. vedtoges Skrivelsen til Kancelliet omsider. Kongen skriver herom i sin Dagbog: »Ved Diskussionen om Reskriptet til Kancelliet udtalte Kancellipræsidenten sig for, at Intet burde ske, der kunde svække den gode Stemning i Hertugdømmerne, og tydeligen talte han det slesvigholstenske Partis Sag. Stemmann og Moltke udtalte sig bestemt om Nødvendigheden at berolige det danske Folk mod det slesvigholstenske Partis Anmasselser, Ørsted var ei for overordenlige Foranstaltninger, der kunde genere det slesvigholstenske Kancelli i Sprogsagens Behandling, Grev Reventlow-Criminil fandt Intet mod Reskriptet til Kancelliet at erindre, men vel imod dets Offenliggjøreise. Jeg bestemte mig til ei at offentliggjøre det, men blot at bekjendtgjøre, at Befaling var givet Kancelliet at udarbejde et Lovudkast i Overensstemmelse med Reskriptet af 2. Decbr. og at indskærpe det danske Sprogs Brug i de dansktalende Distrikter samt en vedbørlig Prøvelse i Færdighed i det danske Sprog for geistlige og verdslige Embedsmænd i de dansktalende Distrikter. Reskriptet modificeredes noget efter; Reventlow-Criminils Forslag«.

Reskriptet til Kancelliet afgik samme Dag, den 10. Februar, men da det var »modificeret« efter Reventlow-Criminils Forslag, har det næppe været synderlig skrapt. Dermed døde Sagen foreløbig hen, og Kongen vides ikke at have beskæftiget sig med den, før den over et År efter, den 8. Marts 1844, kom tilbage fra Kancelliet til Kongen. Dette voluminøse Aktstykke fylder 21 tætskrevne Foliosider og er altså altfor langt til at gjengives her. Et kort Uddrag vil klart belyse, at Kancelliet stod på et rent tydsk Standpunkt. Stænderminoritetens Forlangende om begge Sprogens Ligeberettigelse i Stænderne erklæres for uigjen-

nemførligt. Kongen havde uheldigvis jævnlig i sine skriftlige Udfærdigelser erklæret, at Stændernes Forretningssprog var tydsk, uagtet Stænderloven ikke indeholdt et Ord derom, og det hænger Kancelliet sig nu i. Det mener, at heri ingen Forandring kan ske, fordi Flertallet af de Stænderdeputerede ikke forstår tilstrækkelig Dansk til at kunne godkjende danske Protokoller. Det betragter Kancelliet nu som en given Ting. Ialfald en Del af de Deputerede vil altid bestå af sådanne Individuer, som i deres daglige Liv hverken have Anledning eller Leilighed til at skaffe sig tilstrækkelig Kjendskab til Dansk. Der må derfor særdeles vægtige Grunde til for at tilstede Brugen af det danske Sprog. Den ophidsede Nationalitetsfølelse bør der intet Hensyn tages til; gjorde man det, kunde man let komme til at gjøre Skade. Kancelliet holder derfor på, således som det allerede har udtalt i sin Indberetning af 1. Decbr. 1842; at man, forat foreligge en Gjentagelse af de ubehagelige Optrin i sidste Samling, kun skal tillade de Deputerede at tale Dansk, som ikke kunne tilstrækkelig Tydsk. Spørgsmålet bliver da, om de Deputerede, der tale lige godt Dansk og Tydsk, skulle have Eet til at vælge, hvilket Sprog de ville tale. Kancelliet mener nu, at de nok ialmindelighed ville tale Tydsk for at være sikre på at blive forståede af Alle; men da Kongen ikke vil lade Dommen om, hvorvidt en Deputeret kan udtrykke sig på Tydsk, være afhængig af Forsamlingen, foreslår Kancelliet at bestemme, at Vedkommende selv skal afgjøre det, således at den, der vil tale Dansk, ved Samlingens Begyndelse skal anmelde det for Kommissarius. Resten af Betænkningen dreier sig om det betydningsløse Spørgsmål, om der skal vælges en tredie Stændersekretær, der kan både Dansk og Tydsk, eller ei; Kancelliet fraråder det som overflødig, bl. A. fordi Forsamlingen kunde blive nødt til at vælge en Mand, hvem den ellers ikke havde Tillid til.

Betænkningen er tydelig nok helt igjennem møntet på P. H. Lorenzen. Vilde Kancelliet gå ind på at lade de Stænderdeputerede selv afgjøre, om de vilde tale Dansk eller Tydsk, var der jo ei mindste Grund til den Tilføielse, at de kun havde denne Ret, når de ikke følte sig det tydske Sprog tilstrækkelig mægtige. Det kunde Lorenzen ikke sige med Rette, og man kjendte ham tilstrækkelig til at vide, at han aldrig vilde nedværdige sig til at sige en Usandhed. Man var altså ganske sikker på, at man på denne Måde vilde afskære ham fra at tale Dansk. Ligeså med Sekretærvalget. Af de Dansktalende var han den Eneste, som var det

danske og det tydske Sprog lige fuldkommen .mægtig, den Eneste, som der kunde være Tale om at vælge til dansk Sekretær, og alene på ham var Kancelliets mahciøse Bemærkning møntet, at Forsamlingen kunde blive nødt til at vælge en Mand, som den ellers ikke havde Tillid til. Så ynkelig en Smålighed viste de Mænd, der skulde råde Kongen i denne vigtige Sag.

Kongen betænkte sig i tre Uger. Kancelliets Indstilling var sivet ud, og Laurids Skau reiste på Lorenzens Anmodning til Kjøbenhavn for at formå Kongen til en retfærdigere Afgjørelse. Men det hjalp ikke, Criminil'erne seirede, og den 29. Marts underskrev Kongen Patentet, således som det var foreslået af Kancelliet, at »de Medlemmer af den slesvigske Provinsial-Stænderforsamling, som ikke tiltro sig at være det tydske Sprog tilstrækkelig mægtige have at tilkjendegive Forsamlingen deres Hensigt at ville betjene sig af det danske Sprog ved deres Foredrag«, Og at »de Foredrag, som holdes i det danske Sprog, blive i det tydske Sprog at tage til Protokollen«.

Patentet blev dog endnu ikke bekendtgjort, og det synes næsten, at Kongen har været ængstelig derved, måske endog betænkt på at forandre det, thi næsten en Måned efter, den 20. April, skrev Reventlow-Criminil til Kongen, at han endelig snarest muligt måtte befale Patentets Offenliggjøreise, for at ikke en »halv Offenlighed skulde gjøre et skadeligt Indtryk i Slesvig, hvilket så meget mere burde undgås, som Regjeringen ved dette Provisorium overskred de Grænser, den selv ved Lov havde sat sig, men samtidig dermed forlangte og ventede, at Stænderne skulde overholde Grænserne for skyldig Ærbødighed og Mådehold«. Trods denne spydige Bemærkning betænkte Kongen sig endnu i tre Uger, og der måtte en ny formelig Indstilling fra Kancelliet til, forinden han den 10. Mai resolverede, at Patentet skulde offentliggøres, men dateres den 29. Marts. Slesvigholstenerne havde opnået deres Hensigt. P. H. Lorenzen gav ikke mere Møde i Stænderne.

Hiort-Lorenzen var elev på Sorø Akademi 1843 og blev student i 1851. Derefter uddannede han sig til cand.jur. slesv. ved appellationretten i Flensborg 1855.

Efter uddannelsen blev han amtssekretær i Flensborg og Haderslev i 1856, tillige blev han protokolfører ved Stænderforsamlingen i Flensborg fra februar 1857.

Desuden blev han midlertidigt ansat som borgmester, politimester og byfoged i Egernførde 24. januar 1859, hvorefter han i samme embeder fik kongelige udnævnelse 20. november 1859.

Han blev herredsfoged i Sattrup og Mårkær Herreder med bolig i Slesvig 16. april 1860 og forlod denne by 7. februar 1864 som den sidste af embedsmændene. Han var forvalter ved det militære lazaret på Frederiksberg Slot fra februar 1864.

Den 1. april 1865 blev han afskediget som herredsfoged i medfør af forordningen af 30. oktober 1864.

H. R. Hiort-Lorenzen.

Født 16. august 1832 i Haderslev, Danmark.

Død 14. juni 1917 (84 år) i Roskilde, Danmark.

Gravsted: Gråbrødre Kirkegård.

Far: Peter Hiort Lorenzen.

Søskende: Johan Frederik Lorenzen

Barn: Marie Hiort-Lorenzen.

Beskæftigelse: Journalist, forfatter.